

Siyasal Elit Değişimi Kuramı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TURHAN (X)

I. KARŞILAŞTIRMALI SİYASAL ELİT İNCELEMELERİ

“Kimler yönetmelidir” sorusu yüz yıllardır siyaset felsefesinin konusu olmuştur. “Kimler yönetmektedir” sorusu da ampirik siyaset bilimin ana konusudur. Klasik siyaset kuramları her iki soruyu da yanıtlamaya çalışmışlardır. Günümüzün siyaset bilimcileri de her iki soruyla ilgilenmektedir. “Kimler yönetiyor” sorusuna bu güne kadar verilen yanıtlar yetersiz kalmıştır. Siyaset elitlerinin davranışlarını ve tutumlarını öngörebilmek için yapılan bilimsel çalışmalar yeni başlamış sayılabilir (Rustow, 1966).

A. Siyaset Elit Kavramı

Çeşitli düşüncüler, çeşitli çağlarda, çeşitli ideolojik çerçeveler içinde elit kavramıyla ilgilenmişlerdir. Bu çeşitlilik belki de, bir ölçüde, elit kavramının nitelikleri üzerinde bir odayışmaya varılamamasına neden olmuştur. Elit başlığı altında elitler ve toplumsal yapı, elitlerin devşirilmeleri (elite recruitment), elitlerin inanç sistemleri, elitlerin yapıları, elit-kitle ilişkileri, elitlerin değişimi ve elitlerin denetlenmeleri gibi ve daha buna benzer bir çok konu toplanmıştır. Elit kavramı bu durumuyla toplumbilimlerinde kullanımı güç bir araç görünümündedir.

Elit deyimini toplum bilim literatüründe “çoğun-uk üzerinde azınlık yönetimini” tanımlamak için kullanılır. Elit sözcüğü Latince eligre’den gelmektedir. Eligre seçme, electa seçilmiş olan parça demektir. İngilizce, İspanyolca İtalyanca, Fransızca ve Almanca gibi birçok dilde elit, “seçilmiş olan parça”, “en iyisi” anlamına gelmektedir (xx). Siyaset bilim literatüründe bu deyim bir çok değişik özel anlam yüklenmiştir.

(x) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

(xx) Siyaset bilim Sözlüğü (Political Science Thesaurus) “Siyaset Elit” başlığı altında bu sözcüğün geniş terimi olarak “Elit Türü”nü dar terimleri olarak “Yerel Siyaset Elit” “Modernleştirici

1. Elit Kuramları

Benimsediğimiz elit tanımını yapmadan önce, çok kısa da olsa, Mosca, Pareto, Michels, Wright Mills, Pluralistler ve Marksistlerin elit anlayışlarını anlatmakta yarar görüyoruz. Amacımız bu düşünürlerin düşüncelerini enine boyuna yansıtmak değildir. Böyle bir çaba tüm çağdaş siyasal düşünceleri anlatmaya kalkışmak olurdu. Biz ise bu düşünürlerin kuramlarında elit kavramına hangi nitelikleri yüklediklerini inceleyerek daha sınırlı bir girişimde bulunacağız.

Mosca 1939 yılında İngilizceye çevrilen ana yapıtında şöyle yazıyordu:

“Tüm siyasal organizmalarda bulunabilecek değişmez gerçekler ve eğilimler arasında biri o kadar açıktır ki, en gelişi güzel bir bakışla bile görülebilir. Tüm toplumlarda çok az gelişmiş ve uygarlığın şafağına ancak ulaşabilmiş toplumlardan, en çok gelişmiş ve en güçlü toplumlara kadar- iki sınıf insan ortaya çıkar: Yöneten sınıf ve yönetilen sınıf. Daha az sayıda üyesi olan ilk sınıf tüm siyasal işlevleri yerine getirir, iktidarı tekeline alır ve iktidarın getirdiği üstünlüklerden yararlanır, ikincisi, daha kalabalık olan sınıf ise, ilk sınıf tarafından bazen az çok hukuki, bazen az çok keyfi ve sert bir biçimde yönetilir ve denetlenir [ve öncesine en azından, görünürde varlığını sürdürmek için gerekli maddesel olanakları ve siyasal organizmanın yaşamı için zorunlu olan araçları sağlar” (Mosca, 1939: 50).

Mosca elit deyimini kullanmamasına karşın elit ve kitle ayrımını ilk defa sistemleştiren siyasal bilimci sayılır. Oluşturduğu kuram ve ana yapıtının başlığı “Yönetici Sınıf” adını taşır. Mosca “Yönetici Sınıf” karşılığı, bazen “Siyasal Sınıf” deyimini de kullanmaktadır (Mosca, 1939: 53; Kapanı, 1978:86). Mosca, toplumun doğası hakkında iki temel önerme sunmaktadır: İlk önermesi tek bir güdüyle hareket eden örgütlenmiş bir azınlığın, örgütlenmemiş bir çoğunluğu egemenliği altına al-

Siyasal Elit”, Siyasa (Policy) Eliti”, “İktidar Eliti”, Taşra (Provincial) Eliti”, “Devrimci Elit”, “Geleneksel Siyasal Elit” ve “Geçici Siyasal Elit” ve ilgili terimler olarak da “Ticaret (Business) Eliti”, “Karar Alan Elit”, “Ekonomik Elit”, “Yönetici Elit”, “Entellektüel Elit” “Lider” “Yasama Organına Devşirme”, “Menajeryal Elit”, “Askeri Elit”, “Modernleştirici Elit”, “Çoğulcu Elit” ve iş yönetici “Toplumsal Elit”i göstermektedir. (Beck, Dym ve Kechnie, 1977.: 225). Yine bu sözlüğe göre “Elit Çözümlemesi” nin geniş terimi “Çağdaş Analitik Yöntemler” ve dar terim, ise “Elit tanımlaması”dır. İlgili terimler ise, “Karar Alan “Elit” “Demokratik Liderlik”, “Ekonomik Elit”, “Ekonomi Lideri”, “Elit Davranışı”, “Elit Değişimi”, “Elit Dolaşımı”, “Elit Kuramı”, “Elit Türü”, “Elitizm”, “Yabancı Siyasal, Elit”, “Tarihsel Toplumbilimsel Çözümlemesi”i “Laswellian Çözümlemesi”, “Liderlik Çözümlemesi” ve “Liderliğin Psikolojik Çözümlemesi” gibi sözcüklerdir(102). Görüldüğü gibi Elit konusu çok geniş bir konudur; çünkü siyasal bilimdeki hemen her olay elitlerle ilgilidir. Bunun böyle olması da kaçınılmaz, çünkü siyasal bilim öncelikle “siyasal toplum”u yönetenlerle ilgilenir.

masının kaçınılmaz olduğudur. İkincisi ise, değişik zamanlarda ve değişik yerlerdeki yönetici sınıflar arasındaki ayrılıkları gösterebilmek için geliştirmiştir. Bu, “siyasal formül” (political formula) olarak adlandırılır; Yönetici sınıfların toplum üzerindeki iktidarlarını haklı göstermek için ileri sürdükleri değişik ideolojiler, mitler ve değerleri içerir. Siyasal bilim bu değişik ve çeşitli yönetici sınıfların ve formüllerin incelenmesinden başka bir şey değildir. Mosca’ya göre yönetici azınlığa dahil olan kişiler genellikle bazı üstün yeteneklere sahip olan ya da görürüşte sahip oldukları bazı yetenekleri do’ayısıyla toplumda saygınlık ve etkinlik kazanmış kişilerdir (Burnham, 1943: 81; Meisel, 1958; Zannoni, 1978).

Elit sözcüğü, akla hemen, Pareto adını getirir. Gerçekten de bu deyiimi siyasal bilime ilk sokan, elite ilgili ilk tam ve organik bir kuram oluşturan da O’dur. Pareto’nun insan anlayışı temel olarak eşitsizlik ilkesine dayanır. Pareto elit tanımını temel eseri “The Mind and Society” de (Trattato di Sociologia generale) şöyle yapmaktadır :

“Varsayalım ki, insan eylemlerinin tüm dallarında, tıpkı okul sınavlarında çeşitli konularda notların verilmesi gibi, her kişiye yeteneğine göre bir derece verilmektedir. Örneğin en üstün bir hukukçuya 10 verilecektir. Müvekkil bulamayan avukata da 1- sıfır ise tam bir aptal için ayrılmıştır. İster dürüst, ister dürüst olmayan yoldan olsun milyonlar kazanabilen adama 10 vereceğiz. Binler kazanana da 6; düşkünler yurduna düşmemekle birlikte zor geçinenler 1, sonunda düşkünler yurduna düşenlere de sıfır vereceğiz. Siyasetteki kadınlara, örneğin Perikles’in Aspasia’sı, Louis XIV’un Maintenon’u, Louis XV’in Pompadour’u gibi iktidardaki erkeğin’in kafasını çelebilen ve onun mesleğinde rol oynayabilenlere 8, 9 gibi yüksek numaralar vereceğiz. Bu tür kişilerin yalnızca zevklerini tatmin eden ve kamu eylemlerinde hiç bir etkinliği olmayan fahişelere ise sıfır vereceğiz... Ve beşeri eylemlerin tümü için bu işlemleri yineleyeceğiz” (2027). “Böylece, kendi etkinlik dallarında en üst dereceleri almış olan bir sınıf içinde toplayalım ve bu sınıfa elit adı verelim” (2031).

“...(bu) temel sınıf olan elit içinde iki sınıf daha ayırt etmek, toplumsal dengeyle ilgili araştırmalarımızda bize yardımcı olacaktır: Yönetici ve Yönetici olmayan elit. İlk elit sınıfı yönetimde ve siyasal yaşamda doğrudan veya dolayısıyla rol oynayan kişilerden oluşmakta; ikincisi ise, yönetim ve siyasette hiç bir önemli rolü olmayan geri kalan elit personelini içermektedir” (2032).

“Örneğin... mutlak monarkların metresleri güzellikleri ve zekalarıyla genellikle elit üyeleridir; fakat, -güzellik ve zeka dışında siyasetin gerektirdiği özel yeteneklere sahip olan bir avuç kadın dışında- çoğu siyasal olaylarda hiç bir önemli rol oynamamıştır” (2033) -“Böylece toplumda iki katman elde ettik : (1) Altkatman elit olmayan sınıf... (2) üst katman, elit sınıf ki, bu da ikiye ayrılır (a) yönetici, siyasal elit; (b) yönetici olmayan, siyasal olmayan elitler” (2034)

Pareto'nun bu söylediklerinden elit içinde yer almak için üstün yeteneğin gerekli olduğu; fakat bunun yönetici elitin bir parçası olmak için yetmediği sonucun çıkarabiliriz. Pareto yönetici ve yönetici olmayan eliti iki "değişken"e göre ayırmak tadır: Güç (kuvvet) kullanmada üstünlük ve yönetilenin yönetene oydaşması (consensus). Yönetici elitteki değişiklik, güç dengesindeki değişiklikten ve bu iki elit türü arasındaki oydaşma yapısının değişmesinden doğmaktadır (Zannoni, 1978 16).

Ostrogovsky ve Michels'in elit anlayışı, Mosca ve Pareto'da elit sözcüğünün kapsadığı alan bakımından ayrılır. Mosca ve Pareto'da elit sözcüğünün alanı bütün toplum olduğu halde, Ostrogovsky ve Michels karmaşık örgütlerde elitin oluşması ve nitelikleri ile ilgilenirler. Mosca ve Pareto'unun tersine, Michels elit-elit olmayan ayrımının ölçütünü bazı kişisel üstünlüklere bağlamaz. Elit olmada belirleyici etken, kişilerin örgütlerde ellerinde tuttıkları yerler ve o mevkide bulunmanın sağladığı iktidarın kullanımınıdır. İktidar kullanımı mevkiyle doğrudan doğruya ilgilidir. Michels'e göre, elitin tanıtıcı özelliği salt büyük örgütlerin az sayıda insan tarafından yönetilmesi değil, bu yönetici azınlığın zaman içinde değişmemesidir de (Michels 1958). Michels'in liderliğin oligarşik niteliğine ilişkin bu gözlemleri "Oligarşinin Demir Yasası" diye anılır. Michels siyasal partilerdeki oligarşi eğilimini esas olarak üç nedene bağlamaktadır: Teknik etken, yığınların kendilerini doğrudan doğruya yönetmelerini olanaksızlaştırır, çünkü tüm büyük örgütler kaçınılmaz olarak teknik uzmanlaşmayı ve uzman liderliği gerekli kılar. Entellektüel etkenler olarak Michels büyük ve karmaşık bir örgütte uzmanlaşmış, yönettikleri yığınlardan daha yüksek bir kültür düzeyine erişmiş ve bu nedenle yönetilenler için "kolay kolay vazgeçilemeyecek" niteliklere bürünmüş kişiler olduklarını belirtir. Bu çevresel niteliklere ek olarak, Michels yığınların güçlü ve istikrarlı liderlik gereksinmesinden söz etmektedir. Bu psikolojik gereksinme, liderlerin yığınlar gözünde yüceltilmelerini ve "üstün insan" olduklarına inanılması sonucunu doğurur. Liderlerin böyle algılanmaları ise onların örgütteki iktidarlarını güçlendirir (Özbudun 1977: 8, 9)

Wright Mills'in elit anlayışı hem dağınık hem de karışıktır: Mills'in elit kavramının iki "değişken"e bağlı olduğu söylenebilir: Toplumda egemen kurumları elde bulundurmak ve toplumun üst katmanlarından birine üye olmak. Her endüstrileşmiş toplumda üç egemen kurum vardır: Askeri, ticari ve siyasi. Bu kurumlardaki hiyerarşinin en üst kesimlerinde bulunan gruplara Mills, "İktidar Eliti" adını verir. İktidar eliti egemen sınıf oluşturmamakla birlikte, çıkarları, toplumsal kökenleri ve dünya görüşleri açısından aralarında sıkı bir bağ ve dayanışma olan kişilerden oluşur. Toplumla tüm iktidar gitgide bu üçlü azınlık elinde toplanmakta ve yığınların siyasal kararlara katılmaları olanaksızlaşmaya başlamaktadır (Mills, 1974, 4).

Çağdaş elit kavramları içinde pluralistlerin elit anlayışı siyasal bilimde hayli yankı uyandırmıştır. Pluralistler elit sorunuyla çok yakından ilgilidirler. Gerçekte pluralizm, belirli bir demokrasi kuramıdır. Demokrasi, azınlığın değil, çoğunluğun yönetimini gerektirir. Bu nedenden de pluralizmin elit kuramıyla bağdaşması olanaksız gibi görünmektedir. Ancak çoğunluk yönetimini, “halkın doğrudan doğruya yönetimi” biçiminde değil, çoğunluğun kendisini yönetecek elitleri seçmesi olarak ele alırsak o zaman elitlerin varlığı demokrasi ile bağdaşabilir.

Lasswell yıllarca önce yönetimin her zaman bir azınlığın elinde olduğunu; temel sorunun ise liderleri uygulamalarından dolayı sorumlu tutabilmeğe bağlı olduğunu belirtmişti (Lasswell, 1965; 3-19). Joseph Schumpeter demokrasinin açık bir yarışma sonucunda halkın güvenini kazanan siyasal kadronun toplumu yönetmesini öngören bir yöntem olduğunu söylemektedir (Schumpeter, 1954). Raymond Aron'a göre, iki ideal tip toplum ayırd edilebilir: Elitlerin tek bir grup olarak birleştiği ve çeşitli elit gruplarının birbirleriyle az veya çok açık bir yarışma içinde bulunduğu toplumlar (Aron, 1973: 133, 134 147; Aron, 1950). Robert Dahl, pluralist elit anlayışını siyasal güç kaynaklarının eşitsiz dağılımına dayandırmaktadır. Dağıtılmış eşitsizlikler sistemi, şimdiye kadar yapmış olduğumuz elit-elit olmayanlar ayrımını yıkmaktadır. Hiç kimse kaynakların tümüne sahip olamayacağından, bir grubun da tüm iktidarı tekeline alması sözkonusu olamaz. Toplumda tek bir elit değil, çeşitli kaynaklara dayanan ve birbirleriyle yarışma içinde çok sayıda elitler bulunur. Bu çok sayıdaki elitlerden herbirinin nitelendirilmesi, özel bir siyasal kaynağa daha fazla sahip olması açısından yapılr (Dahl, 1961: 228). Sartori'ye göre elitler siyasal sistemin *sine qua non* koşuludur. Sartori demokrasiyi açık, birbirleriyle yarışan azınlıkları sürekli olarak yaratan ve bu azınlıkların, seçmenlerin gelecek seçimlerde nasıl tepki gösterecekleri tahminleri ile yönlendirildiği bir sistem olarak tanımlamaktadır (Sartori, 1978: 79).

Şimdiye kadar geliştirilmiş toplum kuramları içinde en kapsayıcı alanı Marx'ın kuramı da elit sorunuyla yakından ilgilidir. Marksizmde elit kavramını anlamak için bu kuramdaki sınıf kuramından sözetmek gerekir. Biz burda Marx'ın sınıf kavramına yalnızca elit kavramını ilgilendirdiği ölçüde eğileceğiz.

Karl Marx da toplumu yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayırıyor. Marx'a göre, tarihin tüm aşamalarında görülen toplum tiplerinde, bir sınıf ötekine göre daha egemendir. Marx bu sınıfa egemen sınıf diyor. Kapitalist toplumda bu sınıf burjuvazidir. Burjuvazi üretim araçlarının sahibi olarak önce ekonomik bakımdan topluma egemendir. Ekonomik üstünlük ise, siyasal üstünlüğü sağlar. Marx'a göre siyasal iktidar her zaman egemen sınıfın elinde olmuştur. Uygar toplumun özeti, Marx ve Engels'e göre, yalnızca egemen sınıfın devleti olan ve her zaman ezilen sınıfı bağımlılık içinde tutmaya yarayan bir devlettir (x).

(x) Neo-Marksistlerin elit anlayışlarını, elit değişimini incelerken göreceğiz. Biz burada klasik Marksizmin elit konusundaki düşüncelerini sunmaya çalışıyoruz.

Marx'ın sınıf kavramı temel olarak ekonomiktir. Sınıf, grupların üretim araçlarıyla olan mülkiyet ilişkilerine göre tanımlanmıştır. Nispeten gelişmiş bir iş bölümü sınıfların var olması için gereklidir. Marx esas olarak iki sınıfın olduğunu söylemektedir. Bu iki sınıf, üretim araçlarının sahibi olan bir azınlık ile üretim aracı sahibi olmayan halkın çoğunluğundan oluşur. Bu azınlık ile çoğunluk arasındaki ilişki azınlığın bu durumunu çoğunluğu sömürmek için kullanılması biçiminde ortaya çıkar. Sonuç olarak, sınıf olgusunun ortaya çıkabilmesi bakımından zorunlu olan artı-ürünün yaratılabilmesi için toplumda nispeten gelişmiş bir işbölümünün gerektiğini söyleyebiliriz.

Sınıf tümüyle bir kavram olduğu halde elit, siyasal bir kavramdır. Ekonomiyle siyaset arasında ilişkinin kurulması çözülmesi güç sorunlar yaratmaktadır. Marx ekonomik ve siyasal iktidar arasındaki ilişkiye çok az değinmiştir. Marx'da en çok dikkat edilmesi gereken sorunlardan biri, siyasetin ekonomiye bağımlı tutulmasıdır. Marx'ın yazılarında aradaki ilişki açık değildir. Ekonomik iktidarı, siyasal iktidara ve üretim araçlarına sahip olan azınlığı yönetici sınıfa (ruling class) dönüştüren etmen devlettir. Marx'a göre devlet ekonomik yapının ortaya çıkardığı sınıf ilişkilerinin siyasal görünümünden başka bir şey değildir. Devlet aracılığıyla, ekonomik iktidar siyasal iktidar olmakta ve azınlığın çoğunluk üzerindeki ekonomik sömürsü, siyasal üstünlüğünü sağlamasına dönüşmektedir. Öyleyse, Marksist düşüncede siyasal elitin devlet kurumu aracılığıyla siyasal iktidarı kullanan üretim araçları sahibi sınıf olarak tanımlayabiliriz (Zannoni, 1978: 15).

2. Elit Kavramının Karmaşıklığı

Paolo Zannoni'ye (Zannoni, 1978: 4) göre bir kavramı olguları açıklamakta yararlı ve kullanışlı yapan içerdiği anlamlar ve açıkladığı öğelerdir. Bir kavramın karmaşık olmasının ilk nedeni, kavramı ifade eden sözcükle anlamı arasında açık ve kesin olmayan ilişkiden doğan kavramın bulanıklığıdır (ambiguity). İkincisi ise, kelimenin anlamıyla anlamın içerdiği öğeler arasındaki ilişkinin iyi tanımlanmamasından ortaya çıkan kavramın belirsizliğidir (vagueness).

Bir kavram iki nedenden dolayı bulanık bir görünüm alır. Bunlar ayrı deyimlerin aynı anlamlarda ya da aynı sözcüğün değişik anlamlarda kullanılmasıdır. Elit kavramı değişik yüzyıllarda, değişik kültürel ve entellektüel çevrelerde, değişik insanlar tarafından tümüyle farklı olguları veya aynı olguların çeşitli niteliklerini göstermek için kullanılmıştır. Mosca, Pareto, Michels, Mills, Pluralistler ve Marksistler elit deyimini birbirinden çok değişik anlamlarda kullanmışlardır. Bu kullan-

malardaki farklılığı belirlemek için üç temel ögeye başvurulabilir. Elit deyiminin anlamının alanı, elit-elit olmayan ayrımını sağlayan ölçütler ve elitin iktidarının kaynakları. Elit sözcüğünün çeşitli anlaşılma biçimleri bu üç öge açısından gözden geçirildiğinde birbirinden çok farklı anlamlar içerdiği görülmektedir (bkz. Tablo I). Bu nedenle elit kavramının çok “bulanık” olduğu söylenebilirse de, bizce anlamsız olarak da nitelendirilemez; çünkü elit kavramının çeşitli anlaşılma biçimlerinde benzerliklerin (resemblances) varolduğunu belirtmek gerekir. Bu benzerlikler, Zannoni’ye göre, şu biçimde özetlenebilir: Üstünlük (seçkin bireyler düşüncesi), sayı (“seçkin bireylerin” azlığı), elit-elit olmayan ayrımının ölçütleri (seçmenin kıstasları) ve elitin iktidarının kaynakları (azınlığın siyasal üstünlük durumunun kaynakları). Elit kavramının çeşitli anlaşılma biçimleri yalnızca bu boyutların alt dizileridir (Zannoni, 1978: 20).

TABLO : I

	Ayrımın ölçütü	İktidarın Kaynağı	Alan
Pareto	Yetenek	Güç ve rıza	Toplum
Mosca	Üstünlük	Birtakım örgütler	Toplum
Michels	Örgütteki Mevki	Örgütsel araçların kullanımının tekelleştirilmesi	Karmaşık örgütler
Wright Mills	Örgütlerdeki toplumsal statüler ve mevkiler	Toplumdaki her türlü iktidar kaynağının tekelleştirilmesi	Toplum
Pluralistler	Önemli oranlarda siyasal kaynaklara sahip olma	Çeşitli siyasal kaynaklar	Toplum
Karl Marx	Mülkiyet	Devlet	Toplum

Kaynak : Zannoni, 1978: 19

Bulanıklığın ikinci nedeni, ayrı kelimelerin aynı anlamlarda kullanılması, ise daha karmaşıktır ve dil biliminde bu soruna eş anlamlılık (synonym) denir. Siyasal bilim literatüründe yönetici sınıf (ruling class), siyasal sınıf (political class), aristokrasi ve oligarşi elit deyimleriyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Bir kavramın gerçekten eşanlamlı olabilmesi için iki koşulun gerçekleşmesi gerekir : İki değişik sözcüğün anlamlarındaki temel öğelerin aynı olması ve bu iki değişik sözcüğün kullanımının aynı olması. Elitle eşanlamlı kullanılan deyimler bu iki öge açısından

incelendiğinde eşanlımlı olmadıkları ortaya çıkar. Bu nedenle kullanacağımız deyim seçerken dikkatli olmamız gerekir. Örneğin oligarşi deyimini sözlük anlamı olarak azınlığın yönetimi demektir; fakat bu deyim bunun dışında kötü ahlaksal niteliklerle ilgili bir çağrışım da yapmaktadır. Bunun nedeni, Aristo'nun hükümet biçimleri sınıflandırmasında oligarşiyi, aristokrasinin bozulmuş bir biçimi olarak göstermesi ve Michels'in de bu deyimini demokrasinin karşıtı olarak kullanmasıdır. Böylece oligarşi deyimini iyi olmayan çağrışımlar yaratmak istediğimiz zaman ve ancak o zaman kullanmalıyız.

Elit deyiminin karmaşık bir kavram olmasının ikinci nedeni, kavramın anlamının kendi öğelerini açıklıkla belirtememesidir. Belirsizlik öncelikle, deyim öğelerini ayırmak için kavramın anlamı yeterli niteliklerden yoksunsa doğar. Bir de kavramın nitelikleri, kenarda olan nesnelere kavramın öğeleri olarak kapsayıp kapsamamada yeter derecede açık olmadığı zaman ortaya çıkar. Eğer elit kavramı ilk nedenden dolayı belirsizse, önemli boyutlardan yoksunsa, elitlerin bazı özel niteliklere sahip kendine özgü bir toplumsal grup olarak diğer gruplardan ayıramıyoruz demektir. İkinci nedenden dolayı belirsizlik varsa, elitleri diğer gruplardan ayıran belirli nitelikler hangi grubun elit sayılacağını belirlemiyor demektir. Elit kavramının değişik anlamlarının bulunduğu ve bu değişik anlamların bazı ortak benzerliklerinin de (üstünlük, sayı, ayırımın ölçütleri ve iktidarın kaynakları) olduğunu görmüştük. Bu nedenle elit kavramının önemli boyutlardan yoksun olduğu söylenemez. Fakat benzerlikler yoluyla bir kavramın anlamının belirlenmesi o kavramın sınırlarını bulanıklaştırır. Seçkinlik, azlık, elit-elit olmayan ayırımındaki ölçütler ve azınlığın siyasal üstünlüğünün kaynakları, elit kavramının önemli boyutlarıdır. Bu nitelikler elitleri diğer gruplardan ayırmak için son derece yararlıdır; fakat bu niteliklerin hiçbirisi kenardaki öğelerin kavramın içine girip girmediğini gösterecek açıklıkta değildir (Zannoni, 1978: 21-25).

Elit kavramı hem bulanık hem de belirsiz bir kavram görünümündedir. Elit kavramının saptanmasında önemli olan bulanıklığın derecesidir. Elit kavramına verilen her değişik anlam, değişik biçimlerde de olsa; azlık, üstünlük, elit-elit olmayan ayırımının ölçütleri ve elitin iktidarının kaynakları sorunlarıyla ilgilenmektedir. Elitin bu yukardaki demeti ifade ettiği söylenebilir.

3. Siyasal Elit Tanımı

Elit kuramını çok kısa bir biçimde özetlemek gerekirse şunlar söylenebilir: İlk olarak, devletin örgütlenme biçimi ve egemen ideoloji ne olursa olsun, her toplum az sayıda yönetenler ve çok sayıda yönetilenlere ayrılabilir. İkinci olarak ise, toplumun niteliği ve gitmekte olduğu yön yönetici grubun oluşumu, yapısı ve çelişkileri ile anlaşılabilir (Prewitt ve Stone, 1973; 5).

Siyasal elitlerin ortaya çıkması, devletin ortaya çıkması ile yakından ilişkilidir. Devletin ortaya çıkmasında toplumsal artık kesin bir rol oynamıştır. Toplumsal artık, toplumsal katmanlaşmaya neden olmuş, işbölümünün doğmasını sağlamış ve böylelikle üretime doğrudan katılma külfetinden kurtulan bir sınıf doğmuştur. Bu sınıf yönetim görevini de eline geçirmiştir. Yöneticiler büyüklük kaynaklarına ulaştıkları varsayılan ruhbanlar, askeri gücü denetleyen komutanlar veya önemli toplumsal hizmetleri yöneten bürokratlar olabilir. Yönetici sınıfın oluşumu, yönetilenlerle ne tür ilişkiler içinde bulunurlarsa bulunsunlar, toplumsal artığın varlığına bağlıdır (Prewitt ve Stone, 1973: 11).

Kendi elit tanımımızı yapmadan önce Bottomore'un elit tanımını görmekte yarar vardır. Bottomore siyasal elit tanımını şöyle yapıyor :

"...burada Mosca'nın deyimi olan "siyasal sınıfı", siyasal liderlik savaşımına doğrudan doğruya katılan, siyasal iktidar ve etki sahibi tüm gruplar için kullanacağım. Siyasal sınıf içinde, toplumda belirli bir zamanda siyasal iktidarı edimsel olarak kullanan kişileri içeren daha küçük bir grubu, siyasal eliti, ise ayırt edeceğim. Böylece siyasal elitin sınırlarını belirlemek nispeten kolaylaşacaktır: Siyasal elit, hükümet üyelerini, devlet yönetiminin doruklarındaki kişileri askeri liderleri ve bazı durumlarda kral ailesinin ve aristokrasinin üyelerini ve güçlü ekonomik girişimlerin liderlerini kapsar. Siyasal sınıfın sınırlarını çizmek bu denli kolay değildir. Siyasal sınıf, şüphesiz, siyasal eliti kapsar; fakat iktidardan düşen siyasal partilerin liderlerini ve işadamları gruplarıyla, siyasette etkin olan entellektüelleri olduğu gibi yeni toplumsal çıkarların temsilcilerini (örneğin, işçi sendikaları liderleri) de kapsayabilir. Siyasal sınıf bu nedenden, birbirleriyle işbirliği, yarışma veya çekişme içinde bulunabilecek olan değişik gruplardan oluşur" (Bottomore, 1966: 14).

Biz siyasal elit tanımı yapılırken, Bottomore'nin yaptığı gibi, siyasal sınıf ve siyasal elit ayrımı yapılmasından yana değiliz. Böyle bir ayrım elit konusundaki karmaşıklığı daha da çoğaltacaktır. Bottomore'nin üzerinde durduğu iktidar kavramından hareketle siyasal elit tanımı şu biçimde yapılabilir: Bazı kişiler siyasal iktidara diğerlerinden daha fazla sahiptir; siyasal iktidara daha fazla sahip olan bu kişiler siyasal eliti oluşturur. Bu yaptığımız geniş elit tanımı, elitin sınırlarını, kimlerden oluştuğunu ve özerk bir grup olup olmadığını yapılacak ampirik araştırmalara bırakmaktadır. Günümüzde elit çalışmaları toplumun kapsayıcı bir kuramını geliştirmek için yapılmamakta, yönetici grupları çözümlenmeyi ve tanımlanmayı, yalnızca siyasal gerçekliği anlamada kullanılan çeşitli yaklaşımlardan biri olarak ele almaktadır (Lenczowski, 1975: 3).

Yaptığımız elit tanımı, toplumdaki iktidar dağılımı ile ilgili olduğundan, bu kavram üzerinde biraz daha durmakta yarar vardır. Toplum bilimlerinde iktidar iki biçimde anlaşılır : (1) Diğer bireyleri ve (2) toplu karar alımını etkileme yeteneği. Eğer taraflardan birisi diğer tarafı kendi haline bırakıldığı zaman yapmayacağı bir hareketi yapmaya veya doğal olarak yapması beklenen bir hareketi yapmamaya sevk ediyorsa, aralarında yukarıda sözünü ettiğimiz birinci çeşit iktidar ilişkisi var demektir. Diğer taraftan, işçilerin siyasal iktidarından söz ederken, diğer bireylerin davranışlarını etkileme yeteneğini değil, hükümetin siyasetini etkileme yeteneğini belirtiyoruz. Bu durumda ise ikinci türde iktidar ilişkisi vardır. İnsanlar üzerindeki iktidarın, çoğunlukla sonuçlar üzerinde de iktidar anlamına gelebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Bu ayırım pratik yararlar sağladığı için yapılmaktadır (Kadushin, 1968).

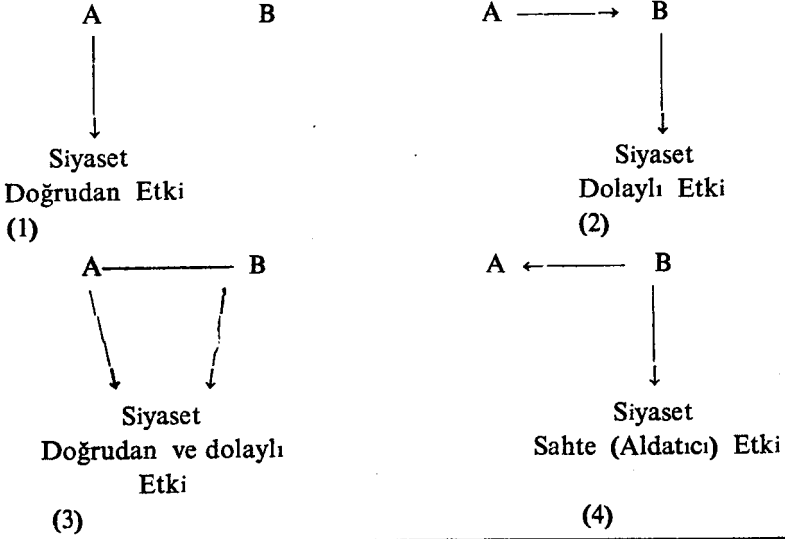
Siyasal elit incelemelerinde, sonuçlar üzerinde iktidar kavramını kullanmak çok daha yararlıdır. İranlı Şii lideri Ayetullah Humeyni'yi, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ı, Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreterini ve Suudi Arabistan Krallığının siyasal elit olduklarını söylerken, bu kişilerin bu nitelikleri, ulusal siyaseti etkileme yeteneklerinden doğmaktadır. Böylece iktidarı, devletin siyasetini ve faaliyetlerini (etkinliklerini) etkileme olasılığı veya sistem kuramcılarının diliyle söylemek gerekirse, değerlerin otoriteye dayanılarak dağıtılması sürecini etkileme olasılığı olarak tanımlayabiliriz (Putnam, 1976: 6).

Bir çok iktidar ilişkisi bu tanımın dışında kalmaktadır. Herşeyden önce, hükümetin siyasetini etkilemeyen kişiler üzerindeki iktidar bu tanımın içine girmez. Ordu komutanlarının askerleri üzerindeki, fabrika sahibinin işçileri üzerindeki ve kocanın karısı üzerindeki iktidarı, eğer bu iktidarlar devlet işlerini etkileyen etmenler değilse, bizim tanımımızın dışında kalır. Başkalarının refahını etkileme, hükümet aracılığıyla yapılmıyorsa, bu tür iktidar ilişkisi yine tanımımızın dışında kalacaktır. Vehbi Koç'un yeni bir fabrika kurması, herhangi bir işçi sendikasının grev yapması veya balıkçı kooperatifi kurulması vatandaşlar için çok önemli kararlar olmasına karşın, bizi ilgilendiren bir iktidar ilişkisi değildir. Diğer yandan, bu çeşitli iktidar ilişkileri kamu siyaseti üzerinde bir iktidar biçimine dönüşürse siyasal elit çalışmalarıyla dolaylı bir biçimde ilgili hale gelir (Putnam, 1976: 6).

Siyasette en etkin varsaydığımız kişiler arasından bile çok azı kamu siyasetin doğrudan saptayabilir. Bu nedenle doğrudan, dolayısıyla ve sahte etki (spurious influence) ayırımı yapmakta yarar vardır (bkz. Şekil I). Son karara aktör A kendisi de katılıyorsa doğrudan etkisi vardır. Aktör A, aktör B'yi etkiler ve B bu etkilenmeyle belirli bir siyasetin seçimine karar verirse A'nın etkisi dolaylıdır. Üçüncü durumda aktör A, B'yi etkiler ve B'nin seçtiği karara kendisi de katılırsa, bu durumda A'nın hem doğrudan hem de dolayısıyla etkisi vardır. Bu duruma örnek, A.B.D. Başkanının önerdiği bir tasarının yasalaşması için Kongre'yi ikna ettiği durumlar gösterile-

bilir. Bu durumlarda Başkanın hem doğrudan hem de dolayısıyla etkisi vardır. Sahte etki de ise, aktör B aktör A'nın durumunu belirlemekte ve [izlenecek siyaseti de doğrudan etkilemektedir. Bu duruma örnek dışişleri bakanının başbakanın seçtiği siyaseti açıklaması gösterilebilir. Yaptığımız iktidar tanımını doğrudan ve dolayısıyla etkiyi içermekte; fakat sahte etkiyi tanım dışında ısrakmaktadır.

ŞEKİL I

Kaynak : Putnam, 1976 : 7

İktidar konusunda son olarak, zımnî ve potansiyel iktidar kavramları üzerinde durulabilir. Siyasette çok etkin kişiler bile belirli bir karar alırken, diğer etkin aktörlerin ortaya çıkabilecek etkilerini dikkate almak zorundadırlar. Carl J. Friedrich, bu olaya “beklenen tepkiler” kuralı (the rule of anticipated reactions) adını veriyor (Friedrich 1937: 16-18). Vereceğimiz örnek olay siyasetin nasıl işlediğini gösterecektir. 4. BYP'nın Millet Meclisindeki görüşmeleri sırasında kamuoyuna yansıyan “Motor Sanayii” tartışması iyi bir örnek sayılabilir. Anımsanacağı gibi, plânın hükümetçe meclise sunulan taslağında 1979-1983 döneminde Türkiye’de Motor sanayiinin devlet öncülüğüyle gerçekleştirilmesi hükmü konmuştu. Ancak, bazı CHP’li milletvekilleri, görüşmeler sırasında verdikleri bir önergeyle, “devlet öncülüğünü”, “devlet tekeli” biçiminde değiştirmek istemişlerdi. Ecevit hükümetindeki bağımsız bakanlardan birinin “tekelcilik” önerisine kesinlikle karşıt bir tutum takırması, bazı başka bağımsız bakanları da yanına çekmesi üzerine, başbakan güç durumunda kalmış, yürütme organının içinde de bazı anlaşmazlıklar belirmişti. Bu durumda şöyle bir çözüm bulundu : CHP’li milletvekillerinin önergesi, Meclisteki

oylama sırasında "görünürde" (MSP'lilerce de desteklenerek) kabul edildi. Ancak, hükümet, yasanın kendisine tanıdığı yetkiyi kullanarak plânın milletvekillerinin onayına sunulan sonul metninde, "tekelcilik" kaydını "devlet önderliği" olarak değiştirdi ve plân bu biçimiyle Millet Meclisince onaylandı. Gerçek yaşamdan aldığımız bu örnek, siyasette belirli bir karar alınırken birçok etkin aktörün ortaya çıkabileceğini çok iyi bir şekilde sergilemektedir. Siyasette tepkileri beklenen kişilerin iktidarlarına zimni iktidar diyoruz. Çok kez zimni iktidar ortaya çıkmaz. Bu nedenden zimni iktidarı bilmek son derece güçtür. Eğer siyasal karar alanlar, bu güçlü kişilerin tepkilerini tahmin edemezlerse, bu kişiler gerçek iktidarlarını gösterebilirler. A.B.D. Senatosunun Yüksek Mahkeme adayları konusunda zimni bir iktidarı vardır. Genellikle Başkan senatörlerin tepkilerini tahmin etmeye çalışır. Eğer bu tahmini yapamazsa veya yapmazsa, 1970 ve 1971 Başkan Nixon'un iki adayının reddedilmesinde olduğu gibi, senatörler gerçek iktidarlarını gösterebilirler.

Zimni iktidar potansiyel iktidarla karıştırılmamalıdır. Potansiyel iktidar kamu siyasetini etkileme yeteneğine sahip kişinin gerçek iktidarını kullanmaması durumudur. Örneğin, Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreterinin gerçek iktidarını kullanmaktan kaçındığını söylerken bu durumdan söz ediyoruz. Potansiyel iktidar, potansiyel olarak güçlü kişilerin tepkilerini tahmin ederken olduğu gibi, bazen zimni iktidarı ortaya çıkarabilir. Devamlı olarak kullanılmayan potansiyel iktidardan, gerçek iktidar bizim için çok daha önemlidir. Biz kamu siyasetini kimin etkilediğiyle ilgileniyoruz, yoksa etkileyebilecek olan; fakat bu gücünü hiçbir zaman kullanmayacak olanlarla değil (Putnam, 1976: 8).

4. Siyasal Elitin Saptanmasında Yöntembilimsel Sorunlar

Görgül ampirik araştırmalarda, tüm siyasal sistemlerde bazı kişilerin siyasal iktidara daha fazla sahip olduğunu bilmek yeterli değildir; aynı zamanda bu kişileri saptamamız da gerekir. Elitlerin belirlenmesinde toplumbilimciler üç strateji kullanmaktadırlar: Durumsal analizler (positional analysis), ünsel analizler (reputational analysis) ve kararsal analizler (decisional analysis).

Uzun bir süre siyasal bilimcilerin hemen hemen tümü ve halen büyük bir bölümü, iktidar ilişkilerinin haritasının devletin resmi kurumlarında yüksek yerlerde bulunmalarının incelenmesiyle çizilebileceğini ve siyasal iktidar sahiplerinin böyle belirlenebileceğini varsaymaktadırlar. Bu varsayımların altında kişilerin iktidarlarını kurumsal rollerinden aldıkları görüşü yatmaktadır. C. Wright Mills **İktidar Eliti** adlı yapıtında şöyle diyor :

"Amerika'da en büyük iktidar, servet ve ün sahiplerinden, diyelim, yüz kadarını alsak ve bunların bugün işgal ettikleri kurumlardaki mevkilerinden uzaklaştırsak; kullandıkları "beşeri" kaynakları ve para olanaklarını elle-

rinden alsak; bugün, durmadan bu kimselerden yana çalışan ve bu kimselerden sözeden kitle haberleşme araçlarından yararlanmalarına son versek; bütün bu kimselerin bir anda güçsüz, iktidarsız ve yoksul kaldıklarını; ünlerini yitirdiklerini görürüz. Çünkü iktidar ve güç kişinin kendi öz varlığına bağlı değildir, ün de kişinin ürünü değildir. Ünlü biri olabilmek, büyük zengin olabilmek, iktidar sahibi olabilmek, toplumun başat kurumlarında ve iyi yerlerde konumlanmayı gerektirmektedir. Çünkü, kişinin bu tür değerleri elde edebilmesi, büyük ölçüde, kişinin kurumsal mevkiilerde bulunup bulunmamasıyla bağlantılıdır” (Mills, 1956: 10-11, Mills, 1974: 17).

Resmi kurumlar çoğunlukla iyi kayıt tuttuklarından bu yöntem siyasi elitleri belirlemede en yaygın ve en kolay yoldur. Elitlerle ilgili görgül araştırmaların çoğu parlamenterlerin, kabine üyelerinin ve merkez komite üyelerinin veya diğer resmi kurumların tepelerindeki kişilerin incelenmesinden oluşmuştur. Durumsal çözümlenmeleri eleştirenler kurumsal durumla siyasi iktidarın doğrudan ilişki içinde bulunmadığını vurgulamaktadırlar. Tarih, tahtın arkasından komutlar ve buyruklar veren *eminences grise*'lerle doludur. Ayrıca durum çözümlenmeleri, hangi kurumların önemli hangilerinin önemsiz olduğunu bildiğimizi varsaymakta; ve böylece hukuki olarak benzer fakat işlevsel olarak farklı kurumları eşit görme tehlikesini taşımaktadır. Örneğin, Birleşik Devletlerin Kongresi, İngilizlerin Parlamentosu ve Sovyetler Birliği'nin Yüksek Sovyeti hukuki olarak ulusal yasa koyucuları olmakla beraber; bunların karşılaştırması bizi yanlış sonuçlara götürebilir. Durum çözümlenmeleri ayrıca (1) yaptığımız elit tanımının içine görünüşte elit olanları fakat gerçekte başka yerde alınan kararları imzalamaktan ve onaylamaktan öteye işlevi olmayanları katmamıza veya (2) karar alanları etkileyebilen (resmi olmayan) kamu oyunu oluşturanları (informal opinion makers) tanım dışında bırakmamıza neden olabilir. Sonuç olarak durum çözümlenmeleri sahte etkinin vurgulanmasına fakat dolaylı etkinin ise gözden kaçmasına yol açabilir (Putnam, 1976: 16).

Ünsel çözümlenmeler elitleri kişilerin örgütlerdeki konumlarına değil, “iktidar” açısından sahip oldukları üne dayanarak açıklamaya çalışmaktadır. Bazı araştırmacılar, “kim daha fazla iktidara sahiptir?” sorusuna verilecek yanıtı siyasi yaşantıyı yakından izleyenlere sorarak bulmaktadırlar, Örneğin, Amerikan elitleriyle ilgili bir araştırma yapan Hunter, çeşitli ulusal örgütlerdeki görevlilerden “ulusal kararları en üst düzeyde vermeye yetkili olduğuna inandıkları bireyleri” adlandırmalarını istemiş ve bu yolla seçilen adaylara da, kendilerinden yukarıda kimlerin bulunabileceği sorarak çıkan oy dağılımına göre ulusal siyasi eliti saptamıştır (Hunter, 1959: 16).

Bu teknik hepsi siyasi sisteme katılan deneklerin kimlerin siyasi bakımdan güçlü ve kimlerin güçsüz olduklarını bildikleri varsayımına dayanmaktadır. Böylece de, çözümlenmeyi yapan dolaylı ve örtülü olarak siyasi etkide bulunanları sap-

tayabileceğini ummaktadır. Fakat ünsel çözümlemelerin çok önemli eksikliklerinin bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Öncelikle, bu çözümlemeyi yapacak olan kişinin kime ne soracağını özenle saptaması gerekir. Soruların yöneltildiği kişilerin seçimlerindeki hatalar araştırmanın sonuçlarını önemli ölçüde etkiler. Eğer deneklerin siyasal yaşam üzerine bilgileri kısya veya bilgileri yalnızca kamu yaşantısının belirli bir alanıyla sınırlıysa onların vereceği bilgiyle ortaya çıkacak olan resim gerçekçi ve doğru olmayacaktır. Bunun ötesinde, soruları yönelttiğimiz kişiler kuramsal düzeyde "iktidar" kavramının ne olduğunu bile bilmeyebilirler. Bu tekniği daha ince eleyip sık dokuyarak uygulayanlar, deneklerden yalnızca kişisel olarak gözlemledikleri iktidar ilişkilerini anlatmalarını istemektedirler. Bu ise çok büyük bir sayı tutacak olan bu kişisel raporların incelenerek iktidarın kapsayıcı örüntüsünü yeniden kurmak gibi başarılması çok güç bir sorun ortaya çıkarmaktadır (Putnam, 1976: 16-17).

Kararsal çözümlemelerin üne kavuşması siyasal bilimci Robert Dahl'ın bu yöntemi kullanmasıyla olmuştur. Bazen olay çözümlemeleri (event analysis) de denilen yöntem şu varsayıma dayanmaktadır : Dahl, "eğer iktidar" devlet edimleri üzerindeki etki deyimleriyle tanımlanıyorsa biz bu iktidarı belirli kararların alınışını inceleyerek, özellikle de siyasal önerilerin kimlerce ortaya konduğu ve kimlerce veto edildiğini gözleyerek saptayabiliriz" demektedir. Yazar New Haven, Connecticut'ta siyasal kararları üç başlık altına toplayarak incelemiştir. Bunlar; kentten yeniden geliştirilmesi, kamu eğitimi ve kamu görevlileri için aday gösterme kararlarıdır (Dahl, 1961: 104-162).

Bu yöntemi eleştirenler, ancak, bir kaç önemli kararın ayrıntılı olarak incelenemediğini ve bu az sayıdaki örnek olaylardan çok geniş ve kapsamlı olan iktidar yapısı üzerine sonuçlar çıkarıldığını belirtmektedirler. Oysa, iktidar örüntüleri konudan konuya sistemli olarak değişebilmektedir (Lowi, 1964). Ünsel çözümlemelerde sorunun yöneltileceği kişilerin seçiminde yapılabilecek hatalara benzer biçimde bu yöntemde de incelenerek kararların seçiminde büyük yanlışlar olabilir. Kararsal çözümlemelerin en önemli eksikliklerinden biri de, daha çok zaten kamu oyununun ilgilendiği ve güncel sorun durumuna gelmiş kararların incelenmesinde uygun düşmesidir. Siyasal iktidara sahip olanlar hangi sorunların kamuya duyurulup hangilerinin ise gizli kalacağına çoğunlukla yine kendileri karar vermektedirler. Kararsal çözümlemelerle bu iktidara sahip olan kişileri saptamak olanaksız değilse bile güç olmaktadır (Bachratz ve Baratz, 1962).

Siyasal iktidara sahip olanları, yani siyasal eliti, saptamada tüm yöntemlerin eksiklerin bulunması bazı araştırmacıların çeşitli yöntemleri birleştirerek kullanmalarına neden olmuştur. Örneğin, Allen Barton ve arkadaşları Yugoslav ve Amerikan elitlerini incelerken durumsal ve ünsel çözümlemeleri birlikte kullanmışlar ve bu tekniği de "çığ" tekniği ("snowball" technique) veya "kartopu" tekniği olarak adlandırmışlardır. Her iki ülkede de önemli hukuksal mevkileri işgal edenler

birincil eliti oluşturmaktadır. Bu birincil eliti oluşturanlara kimlerden öğüt aldıkları veya kimleri çoğunlukla daha etkin gördükleri sorulmaktadır. Bu biçimde en az beş kere aday gösterilen "elit adayı örneği" listesine eklenmekte ve sonra bu kişilere de aynı soru sorulmaktadır (Barton, Denitch ve Kadushin, 1973).

Siyasal elitin saptanmasındaki yöntemler konusunda toplumbilimciler arasındaki bu tartışma tüm canlılığını korumaktadır. Çok soyut düzeylerde yapılan bu tartışmalarda her nedense seçilen yöntemin araştırılmanın sonucunu nasıl etkileyeceği konusuna değinilmemektedir. Bazı yazarlar ünsel çözümlerinin elitlerin ve iktidarın birliğini ve tutarlılığını (cohesiveness) olduğundan çok gösterdiğini, buna karşın kararsal çözümlerinin bu etmenleri eksik değerlendirdiğini öne sürmüşlerdir. Bu söylenenleri desteklemek için ileri sürülen kanıtların ise yeterli olduğu söylenemez (Parry, 1969).

Barton ve arkadaşları, küçük bir ülke olan tek parti Yugoslavyası ile büyük bir ülke olan çok partili Amerika'da ünsel çözümlerle saptanan elitlerin önemli bir ölçüde zaten kurumsal çözümlerle önceden belirlenmiş olduğunu yaptıkları araştırmada gösterdiler. Her iki çözümlerinde ortaya çıkan elitlerin çakışması olgusuyla daha çok hükümet ve parti sektörlerinde karşılaşmaktadır. Bu sonucun nedeni nedir? Karmaşık sistemlerde resmi ve resmi olmayan düzenlemeler ve iktidar ilişkileri tepede, en üstün düzeyde, birbirine yaklaşmak ve birleşmek zordur. Örgüt kuramı, bize, küçük gruplarda bile resmi ve resmi olmayan yapılar birbirlerinden kesin bir biçimde ayrıldığı zaman kararların etkinliğinin azaldığını göstermektedir. Birleşik Devletler'de veya Sovyetler Birliği'nde eğer kurumsal liderler kararların alınmasında veya uygulanmasında gerçekten etkin olmasalardı ulusal siyasetin yürütülmesi de, herhalde, çok güç bir iş olurdu. Yine örgüt kuramı bize kurumsal liderler dışında kişilerin etkin olduğunu düşünülmesi durumunda bile bu kişilerin iktidarının belirli bir zaman içinde kurumsallaşması gerektiğini söylemektedir. Kurumsal çözümlerinin kör bir "kanunculuk" anlayışıyla da yapılması gerekmemektedir. Sovyetler Birliği'nde Yüksek Sovyet'in Başkanı, İngiltere'de Kraliçe ve Türkiye'de Devlet Başkanı anayasal bakımdan önemli olmakla beraber, siyasal olarak her üçü de güçsüzdür. Sağduyulu bir araştırmacının böyle durumlarda dikkatli olması gerekir. Ayrıca kararsal, durumsal ve ünsel çözümlere göre saptanan elitler istikrarlı siyasal sistemlerde süregelen değişim içinde bulunan sistemlerden daha çok birbiriyle çakışma göstermektedir. Araştırmalarda bu noktaya da dikkat edilmesi gerekir. Bu yöntemle ilgili tartışmalar daha çok yöresel topluluklarla ilgili araştırmalarda yapılmıştır; çünkü küçük topluluklarda, daha basit toplumsal sistemlerde, resmi ve resmi olmayan yapılar arasındaki ayrılma ve uzaklaşma daha çok olabilmektedir. Ulusal elitlerin saptanmasında bu yöntem sorunları fazla abartılmamalıdır. Ulusal elitlerle ilgili araştırmalar da çoğunlukla

kurumsal yaklaşım kullanılmaktadır ve bunda da büyük bir sakınca yoktur.

B. Siyasal Elit Değişimi

“Elit değişimi” (x) dediğimiz konuya Pareto “elitlerin dolaşımı” der. “Elit değişimi” veya Pareto’nun deyimi ile “elitlerin dolaşımı” bir çok yazara “cazip” geldiğinden çok sık kullanılmıştır. Çekiciliğın nedeni, kavramın siyasal olayları çok kolay ve yalın bir biçimde açıklar görünmesidir. Bu yalınlığın aldatıcı olduğunu gecikmeden belirtmekte yarar var. Elit değişimi, açıklanması güç karmaşık toplumsal bir olaydır. Bu nedenden elit değişimi sürecini anlatmadan önce bu konudaki kuramlara göz atmanın iyi olacağı kanısındayız. Bu bizi, en azından bu konuda kullanılan özel terimlere tanışlık sağlayacak ve belirli bir görüş açısı getirecektir.

1. Elit Değişimi Konusundaki Kuramlar

Elit değişimi konusundaki kuramları; Pareto’nun “toplumsal psikolojik” görüşü, toplumsal gereksinmelere dayanan fonksiyonalist görüş, değişimde siyasal etmenlere ağırlık tanıyan görüş, toplumsal değişikliklerin altında yalın bir tek-yönlüğün olduğu görüşü ve sosyo-ekonomik güçlere görece üstünlük tanıyan görüş olmak üzere beş başlık altında toplayabiliriz.

a) Pareto’nun “toplumsal psikolojik” görüşü

Pareto elit dolaşımını esas olarak bir yanda elit üyelerinin, diğer yanda alt katmandakilerin psikolojik niteliklerinin değişimleri ile açıklamaktadır. “Tarih aristokrasiler mezarlığıdır.” Pareto siyasal kuramının en temel düşüncelerinden birini - “elit dolaşımını”- bu çarpıcı formülle özetliyor. Oysa, ana yapıtlarında bu olguyu yukardaki tümceenin canlılığında irdelemiyor. Bu dolaşımın, elit ve elit olmayanlar arasındaki kişilerin dolaşımı mı; yoksa bir elit grubunun diğerinin yerine geçmesi mi olduğu belirsiz. Bu her iki anlayışa da, aralarındaki ayrım belirtilmezsin, Pareto’nun yapıtlarında karşılaşılabilir. Bireylerin elit ve elit olmayanlar arasındaki dolaşımı yazarca daha çok incelenmiştir. Pareto bu tür dolaşıma hemen

(x) Siyasal Bilim Sözlüğü’ne (Political Science Thesaurus) göre “Elit Değişimi”nin geniş terimi, “Değişim Süreci” dar terimi ise “Elit dolaşımı”dır. İlgili terimler ise “Elit Çözümlemesi”, “Elit Kitle İlişkileri”, “Yönetici Elit” ve “Siyasal Değişim” (Beck, Dym ve Kechnie, 1975: 102). Elit Dolaşımı’nın geniş terimi “Elit Değişimi” dar terimleri de “Elit Çözümlemesi”, “Elit Kitle İlişkileri”, “Grup Süreci” ve “Ayrılma (Seccession)” olmaktadır (102).

hemen aynı anlatımla-iki katman arasında (elit ve elit olmayanlar) "bireylerin dolaşımı" (Pareto, 1935: 1427); toplumun üst katmanında II sınıf tortular kademeli olarak güçlerinden alt katmanlardan ara sıra yükselecek olanlarca pekiştirilinceye değin kaybederler (ibid.) gibi tümcelerle- ana yapıtı "Trattato di Sociologia Generale" de sık sık değinmektedir. Aynı zamanda, Pareto, toplumsal denge açısından çok önemli olan diğer tür toplumsal hareketten bir elit grubu yerine diğerinin geçmesinden de söz etmektedir. Bu dolaşımı çoğunlukla bireylerin dolaşımının başarısızlığına uğradığı durumlara bağlar görünmektedir. Fakat genel olarak elit dolaşımının bir görünüşü olarak anladığını da unutmamak gerekir (Bottomore, 1966: 48).

Pareto'ya göre insan, duygu, tutku ve içgüdüleriyle davranma eğilimindedir. Pareto, bu güdülere "résidues" (tortular) diyor. Ayrıca, insanlar davranışlarını "rasyonalize etmek isterler. Bu tür haklı gösterme çabalarını yazar "derivation"i (türetme) olarak adlandırıyor. Pareto altı tür tortunun bulunduğunu belirtiyor. Bunlardan ilk ikisi elit dolaşımı açısından önemli :(I) Birleşim tortuları (residues of combinations) ve(II)bütünlerin direşimi tortuları (residues of the persistence of aggregates). Pareto'ya göre yönetici elitlerin yönetimi iki türlü olabilir. Toplumları ya ulussever, tutucu"arslan yaradılışlı" ve amaçlarına varmak için güç kullanabilenler (birleşim tortularına sahip olanlar) ya da amaçlarını gerçekleştirmek için çok kez aldatmacaya, düzene ve yalana başvuran "tilki yaradılışlılar" (bütünlerin direşimi tortularına sahip olanlar) yönetir. (Daver, 1969: 120; Bottomore, 1966: 51; Pareto, 1968: 247-250). Elit dolaşımı elitteki egemen tortunun değişimi demektir. Örneğin, tilkilerde birinci tortu; arslanlarda ikinci tortu egemendir. Tilkilerin yerine arslanların geçmesi, birinci tortu yerine ikinci tortunun egemen olması demektir. Elitlerin dolaşımı düzensiz, fakat ardı arkası kesilmeyen bir süreçtir. Pareto, Marx'ın "insanlığın tarihi sınıf savaşımının tarihidir" sözünü "insanlığın tarihi elitlerin sürekli olarak birbirlerinin yerlerine geçmelerinin tarihidir" diyerek değiştiriyor (Pareto, 1968: 36).

Pareto'nun elit dolaşımı kuramı bir çok açıdan yetersiz, eksik ve kusurludur. İlk olarak birbirinden çok farklı olan iki tür elit değişimi konusundaki ayırım açık değil- bir yanda bireylerin siyasal açıdan yükselişi veya düşüşü, diğer yanda toplumsal kategorilerin yükselişi ve düşüşü. Bireylerin dolaşımı çok önemli bir konudur ve siyasal bilimde "elit devşirimi" (elite recruitment) adı altında incelenmektedir (bkz. Putnam, 1976: 45-71). Fakat bireylerin devşiriminde eğer iktidardakiyle onun ardılı temel olarak benzer sosyo-ekonomik katmandan geliyorsa elitin toplumsal bileşimi değişmeyeceğinden elit değişiminden söz edilemez. İkinci olarak, Pareto'nun iki tür eliti birinci veya ikinci tortunun egemen olduğu elitler-Machiavelli'nun "tilkiler" ve "arslanlar"ını anımsatmaktadır (x). Bu terimlerin Machiavelli'nin terim-

(X) Bu nedenden yukârda Pareto'nun elit kuramını açıklarken Machiavelli'nin terimlerini kullandık ('arslanlar' ve 'tilkiler').

lerinden daha fazla bilimsel olduğu söylenemez. Elit dolaşımını gerçekleştiren iki tür kişiliği saptayacak herhangi bir bilimsel yöntem yazarca geliştirilmemiştir. Ayrıca bu iki tür kişilik psikolojik olarak da tanımlanmamıştır. Neden bu iki tür dışında başkaca siyasal kişiliklerin bulunamayacağını anlamak ise olanaksızdır. Bu tür kişiliklerin varlığını ve siyasal yaşamdaki önemlerini onasak bile, elit üyelerinin duygularının, düşüncelerinin ve ussal yapılarındaki değişikliklerin sosyo-ekonomik koşullardan bağımsız olarak toplumsal değişikliklere neden olduğunu ve bunun sonucunda elit değişimini ortaya çıkardığını göstermek ve kanıtlamak gerekir (Bottomore, 1966: 52). Putman'ın doğru olarak belirttiği gibi, Batı Avrupa'da son iki yüzyıldır toprak aristokrasisinin siyasal açıdan düşüşünü Pareto'nun, "toplumsal psikolojik" görüşüyle açıklamak olanaksızdır (Putnam, 1976: 168). Çünkü toprak aristokrasisinin çöküşünde sosyo-ekonomik nedenler rol oynamıştır. Son ve en önemli eksiklik ise bu kuramın, yanlışlığının kanıtlanamamasıdır. Bir çok anahtar terim üstü kapalı biçimde tanımlandığından hangi kanıtların bu kuramı çürüteceğini göstermek güçtür. Her şeyi açıklıyor görünen bir kuram ise, gerçekte hiçbir şeyi açıklamıyor demektir.

b) Fonksiyonalist Görüş

Elit değişimini toplumsal gereksinmelerle açıklamaya çalışan fonksiyonalistlerin görüşünü, en iyi bir biçimde, Suzanné Keller şu tümcelerle ortaya koymaktadır :

"Stratejik elitler, fonksiyonları da aynı biçimde üstünlük kazandığında egemenlik elde ederler.... Bu nedenden, elitlerin sıralanma düzeni çoğunlukla toplumun karşılaştığı sorunların çeşitleri, bunlara verilen öncelikler ve önerilen ahlaki ve işlevsel çözümlerce saptanır" (Keller, 1963: 125-126).

Keller'e göre, ilk bilinen insan topluluklarında bile, elit toplumsal işlevini yerine getiren yaşlılar, rahipler veya krallar başta gelen azınlıkları oluşturuyordu. Örneğin, ilkel toplumlarda krallar çeşitli toplumsal işlevlerin kaynaştığı, karmaşık, tek bir toplumsal rolü yerine getirirlerdi. Bu rol şu etkinliklerde kendini göstermektedir : Üretici çalışmanın örgütlenmesi, doğa üstü güçlerle iletişim ve onların gönüllü kazanma, yasa tanımayanları yargılama ve cezalandırma, topluluğa ait işleri düzenlemek, topluluğu düşman saldırılarına karşı korumak, ortaklaşa yaşamın ortaya çıkardığı sorunlara çözümler bulmak, topluluk için yeni kaynaklar yaratmak ve sanatsal dışavurumları yüreklendirmek. Toplulukların boyutları büyüdükçe ve yapılan eylemler çoğaldıkça, yazar, uzmanlaşmış liderlik rollerinin ortaya çıktığını belirtiyor (Keller, 1968: 26).

Elit değişiminin işlevsel açıklanışı, belirli bir toplumun gereksinimleri nesnel (objective) olarak belirlenmediği ve bu gereksinmelerin nasıl değiştiği konusuna

inandırıcı açıklamalar yapılamadığı sürece kuramsal olarak anlamsız kalmağa mahkumdur. Putnam bu konuda şunları yazıyor :

"Bu kuramın bazı türleri, C. Wright Mills'in Amerikan siyasetinde çeşitli elitlerin görece önemi "elitlerce tanımlanan dönemin işlerine bağlı olduğu" (Mills, 1956: 277) yolundaki düşüncesinde olduğu gibi mantıksal çıkmaz tehlikesi taşır: Niçin bu elit? Çünkü bu iş. Fakat niçin bu iş? Çünkü bu elit" (Putnam, 1976: 169).

İşlevcilerin görüşlerine son vermeden çoğulcuların elit kuramına da kısaca bir göz atmakta yarar var. Çünkü, işlevcilerin büyük bir kısmı toplumun çoğulcu bir yapıda bulunduğu savındadırlar. Şunu belirtelim ki, hiç bir çoğulcu iktidarı elde etme konusunda eşitsizliğin bulunduğu yadsınmaz. Diğer bir deyişle, herhangi bir grupta veya toplulukta, gerçekte, azınlığın liderlik ettiğini onar. Bu görüşün önderlerinden Arnold Rose, toplumda yaşamın çeşitli alanlarında etkinlikte bulunan görece olarak sayıca az elitlerin bulunduğunu belirtmektedir (Rose, 1967 : 6). Keller, gelişmiş, endüstrileşmiş ülkelerde görülen stratejik elitlerle ilgili şunları yazmaktadır.

"Tek bir toplumsal katman tüm ana toplumsal işlevleri kullanmaz, buna karşın birleşik olan bu elitler ve işlevler uzmanlaşmış ve ayrılmıştır. Elit statüsünü haklı göstermede egemen olan kan ilkesi, zenginlik veya buna benzer şeyler değil. fakat yeglenen yararlılık ve özellikle becerikliliğidir. Bundan dolayı, elitler bu ayrılmış işlere uyabilenlerden devşirilir. Bu tür elitlerin süreksizlik ve çeşitlilik en önemli özellikleridir" (Keller, 1968: 26-27).

Siyasetin çoğulcu kurama göre açıkları işi bir çok açıdan ekonomideki serbest pazar kuramına koşuttur. Çoğulcular toplumda özgürce yarışan elitlerin bulunduğunu ve bu özgür yarışın ise çoğunluğun mutluluğunu sağlayacağına inanırlar. Bu durum ise, çoğulculara göre, çoğunlukla endüstrileşmiş ülkelerde görülür. Keller, bir toplum genel olarak tümüyle ele alındığında, eğer ayrımlaşma azsa veya hiç yoksa elitlerin de iktidarlarının kapsayıcı olacağını, buna karşın toplumsal farklılaşmanın yaygın olduğu zamanlar elitlerin çok çeşitli, birbirlerinden farklı işler gören uzmanlaşmış görünümünde olacağını söylüyor (Keller, 1968: 27).

Bizce önemli olan sorun bir toplumun elitist mi yoksa çoğulcu mu olduğu değil; fakat önemli toplumsal bölünmelerin neler olduğu ve bunların iktidarın kullanılmasındaki etkinliğidir (aynı görüş için bkz., Goortzel, 1976: 35). Çoğulcu kuram bu soruya herhangi bir yanıt verememektedir. Bunun nedeni çoğulculuğun küçük grup toplumbilimin ana ilkelerini olduğu gibi benimsemiş siyasal bilimcilerce kurulmasıdır. Yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu küçük gruplardan çıkan ilkelerin topluma uygulanmasından ortaya yetersiz bir kuramın çıkması kaçınıl-

mâzıdır. Ve küçük grup toplumbilimi sorumuza herhangi bir yanıt getirmedigiinden, çoğulcular da sessiz kalmaktadırlar.

c) Siyasal Etmenlere Önem Veren Görüş

Siyasal etmenlerin elit değişimine doğrudan etkide bulunabileceğini söyleyen siyasal bilimciler de vardır. Bu görüşe göre, sosyo-ekonomik güçlerden bağımsız olarak siyasal elitlerin bileşimini elitlerin devşirilme yolları, seçicileri ve aranılan niteliklerindeki başkalaşmalar da etkiler. Bu kuram yönetici grupların bileşiminin değişmesinde Amerikan seçmeninin oynadığı rolde Robert Dahl tarafından vurgulanmıştır (Dahl, 1961: Bölüm 2-4). Dahl Connecticut federe devletinin New Haven kentinin iki yüzyıllık siyasetinde, seçimlerin elit değişimini nasıl etkileyebileceğini incelemiştir. Vardığı sonuç, Amerika'da okul çocuklarına öğretilen resmi "elit dolaşımı" doktrinine benziyor. Toplumu yöneten kişiler en geniş halk desteğini sağlayabilenlerdir. Eğer bu destek kalkarsa, bu görüşe göre, yeni ve daha uygun bir grup onların yerlerini alır (Prewitt ve Stone, 1973: 174). Genel oy ve açık seçimlerin genellikle seçilen elitler üzerinde demokratlaştırıcı bir etki yaptığı da ileri sürülmüştür (Bkz. Putnam, 1976: 171).

Siyasal etmenlerin elit değişimini doğrudan etkilediği savı, bizce, doyurucu değildir. Çünkü en yalın biçiminde bu sav, belirli bir elit grubundan usanan seçmenlerin başka bir grubu iktidara geçirmesidir. Elit değişiminin bunun ötesinde de bazı "şeyler" belirtmesi gerekir. Bizce seçimlerin elit değişimi konusunda taşıdığı önem şu iki durumda kendini gösterir : İlk olarak alt katmanlardaki kimi kişilerin elit durumuna yükselmelerini kolaylaştırır. Her siyasal kuşakta kıt siyasal kaynaklarla işe başlayıp ve her seçimde kaynaklarını çoğaltan ve sonunda elit çevresine girebilen, diğer bir deyişle tabandan yükselen, kişiler vardır. İkinci olarak seçimler bir elitten diğerine iktidarın geçmesini hızlandırır veya daha önce dışarda bırakılan grubun yerleşik elitin (x) iktidarını paylaşmasını çabuklaştırabilir. Bunun nedeni seçimlerin yeni ortaya çıkan elit grubu için sorunlara yaklaşımını anlatabilmesinde çok iyi bir araç olmasıdır (Prewitt ve Stone, 1973: 178-180).

Seçimlerin elit değişimini etkilemesi konusundaki temel ilke bizce şu olmalıdır : Ekonomik ve toplumsal koşullar toplumdaki yerleşik elitin iktidarını sarsıp karşıt elitlerin savlarını güçlendirince, seçimler karşıt elitlerin yönetici gruplarını içlerine girebilmelerini veya yerlerine geçebilmelerini kolaylaştırmaktadır. Seçimler, yalnız başlarına, belirli elit gruplarının iktidara yükselişlerini veya düşüşlerini açıklayamaz. Seçimler bu toplumbilimsel gerçeğin tutanaklarıdır. Elit değişimi mülkiyet ilişkilerine, üretim araçları sahipliğine, nüfusun demografik bileşimine ve kullanılan siyasal teknolojiye bağlıdır. Elit değişimini seçmenlerin oylarındaki değişik-

XX) "Yerleşik elit" deyimini "established elite" karşılığı olarak kullanıyoruz. Bununla anlatılmak istenen, o günkü ülkedeki iktidarı kullanan siyasal elittir.

liklerle açıklamaya kalkışmak bu olayın gerçek nedenine inmemek demektir. Yerleşik elitin güçsüzleşmesi ve karşıt elitlerin güçlenmesi ekonomik ve teknolojik koşullara bağlıdır. Nasıl ki, yarışan elitlerin yapabilecekleri bu koşullarla sınırlanmışsa, aynı biçimde seçmenlerin seçenekleri de sınırlıdır. Bu nedenlerden biz seçimlerin elit değişimindeki rollerine gereğinden çok önem verilmemesi kanısındayız.

d) Değişimin “tek yönlü” olduğu Görüşü

Elit değişimi konusunda son yıllarda yaygınlaşan bir görüş de karmaşık toplumsal değişikliklerin altında yalın bir tekyönlülük olduğudur. Tüm ülkelerde; kişisellikten evrenselliğe, geleneksellikten modernliğe doğru bir gidişin olduğunu varsayan görüş bunun en tipik örneğidir (bkz. Putnam, 1976: 172). Mostafa Rejai, Talcott Parsons'un “örüntü değişkenleri” ne (pattern variables) dayanan bir elit değişimi savı ileri sürmektedir (Rejai, 1969: 349-359). Örüntü değişkenleri Parsons'un “eylemin genel kuramı”nın (general theory of action) bir yönünü oluşturmaktadır. Örüntü değişkenleri hem toplumsal hem de kişisel düzeydeki normları ve davranışı sınıflandırmak ve anlamak için yönelme durumları seçeneğini gösterir. Örüntü çözümlenmeleri (pattern analysis) bir çok ögeden ya da bileşkenden oluşan bir dizgeyi, bir bütünü oluşturan öğeleri ve ilişkilerini ortaya çıkarmaz. Rejai, elitlerin değişim örüntülerini şöyle açıklıyor : Temel irdelemeler, elitlerin dolaşımı, değişme yolları ve değişimden sorumlu olan güçlerdir. Tanımlayıcı varsayımlar şunlardır : (1) Siyasal devşirme sürecinde başarı güdüsünün doğumda kazanılan değerlere üstün gelmesi ölçüsünde elitlerin değişimi de daha düzenli olur, kurumsallaşır, değişim hızı ve oranı da yükselir. (2) Siyasal sistem daha az gelişmişse devşirme süreci kendine özgü (particularistic) nitelikler edinir ve askerî elitlerin etkinliğinin artması olasılığı çoğalır. (3) Toplumun katmanlaşma sistemi daha bükülmez ise elitlerin dolaşımında şiddete ve zora başvurma gündeme girebilir (Rejai, 1969: 355). Bu tür varsayımlar yazara göre şu soruların yanıtlarını bulmamızda yardımcı olacaktır: “Elitlerin dolaşımında temel örüntüler nelerdir? Bu örüntüler zaman içinde nasıl değişirler? Dolaşımın değişken hızları nelerdir? Sosyo-ekonomik değişimin elit değişimi üzerindeki etkisi nedir? Hangi koşullarda askerî elitler önem kazanırlar? Hangi koşullarda şiddetin ortaya çıkması beklenebilir?” (Rejai, 1969: 356).

Evrensel olarak geleneksellikten modernliğe doğru bir gidişin olduğunu söyleyen ve elit değişimini böyle açıklamaya çalışan görüş, bizce, bu konuda yalnızca kaba ipuçları vermekten öteye gidememektedir (Putnam, 1976: 172). “Modernleşme Kuramı” ile yakınlığı açıkça ortada olan bu görüş, birbirinden her yönüyle farklı özellikler taşıyan üçüncü dünya ülkelerini tek bir “olumsuz” kavram, “geleneksel toplum” kavramı içersinde toplamaktadır. Geleneksel toplum, bu kurama göre, modernleşmediği sürece gelişmeden yoksun ve durgun bir toplumdur. Bir ülkenin

modernleşme yolunda ne ölçüde ilerlediğini saptamak için bir takım göstergeler belirlenmiştir. Bu göstergelerden teknoloji kullanımı ve sanayileşme ile kültürel ve siyasal yapı arasında sistemli bir bütün oluşturmayan "korelasyonlar" kurulmaktadır. Dolayısıyla, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'dakine benzemeyen toplumsal yapıya, kültüre ve geçmişe sahip ülkelerde sanayileşmenin toplumsal ve siyasal sonuçlarının da başka olabileceği görülmemekte ve özellikle bu farklılığın her zaman gerileme değil özgün gelişmeler olabileceği yadsınmaktadır. "Modernleşme" ile eş anlamlı olarak kullanıldığında, "batılılaşma" veya "çağdaşlaşma" kavramlarının da aynı kusur ve eksiklikleri vardır. Sonuç olarak, kuramın söylediği anlamda, "geleneksel toplum"dan "modern toplum"a doğru tek düze ve doğrusal gidis olamaz (bu konuda bkz., Hermassi, 1975).

e) Elit Değişiminde Sosyo-Ekonomik Güçlere Görece Üstünlük Tanıyan Görüş

Elit değişiminde sosyo-ekonomik güçlere üstünlük tanıyanlar, bu değişimin nedenini toplumun ekonomik örgütlenmesinin değişmesinde aramaktadırlar. Bu kuram bir siyasal elitin yükselişini ve diğerinin düşüşünü ekonomik üretim biçimlerindeki (mülkiyet ilişkilerindeki) değişikliklerle açıklamaya çalışır. Marksizmden bir hayli etkilenen bu görüşe göre yeni üretim tekniklerinin gelişimi toplumsal değişimi sağlamaktadır.

Toplumsal değişimle elit değişimi arasında bazı bağlar bulunduğu görüşüne Mosca'da rastlıyoruz. Mosca, Pareto gibi, alt sınıfların yetenekli üyelerinin zamanında siyasal elit içine alınmasıyla devrimlerin önlenebileceği görüşündedir. Fakat Marx gibi, elit değişiminin elit üyelerindeki psikolojik değişmelerle değil, yeni toplumsal güçlerin yükselişiyle açıklanabileceği kanısındadır :

"Siyasal güçler dengesinde bir kayma olduğunda-yani, devlet yönetiminde yeni nitelikler taşıyan kişilere gereksinme duyulduğunda, eski yetenekler önemlerinden yitirdiklerinde veya dağılımlarında değişiklikler olduğunda, gördüğümüz yönetici sınıfın oluşma biçiminin de değiştiğidir. Eğer toplumda yeni zenginlik kaynakları gelişirse, eğer bilginin uygulamadaki önemi büyürse, eğer eski bir din çökerse veya bir yenisi doğarsa, eğer yeni düşünce akımları yayılırsa, o zaman, yönetici sınıf toptan, bir anda, geniş bir alan çerçevesinde altüst olabilir" (Mosca, 1939: 65).

Mosca, entellektüel ve siyasal etkileri de gözönüne alığında kuramı Marx'inkinden daha çok dermecî ve daha az kesindir (Putnam, 1976: 169). Mosca'nın yönetici sınıf kavramı üzerine en iyi yorumu, bizce, James H. Meisel yapmaktadır :

"Yönetici sınıf doktrini bütünü işleyişini özetlemek ve simgelemek gayesi ile gösterilen toplumsal sürecin tek görünüşüne ilgiyi yöneltmesi anlamında bir mit'dir. Bununla beraber, bütünü en kolayca anlaşılabilir ve çekici olan küçük bir parçasıdır. Fakat kendi başına alındığı zaman, yönetici elit "sonuçlara varılabilecek bir çalışma alanı" değildir" (Meisel, 1965: 169).

Elit değişimiyle ilgilenen iki yazar daha bu olayı sosyo-ekonomik nedenlerle ilişki kurarak açık amaya çalışmışlardır. Bunlardan ilki, Belçikalı tarihçi Henri Pirenne, kapitalizmin gelişmesindeki her ayrı dönemin değişik kapitalist sınıfların egemenliği ile nitelendirilebileceğini söylemektedir. Ekonomik gelişmede her değişimle birlikte süreklilikte de bir kesiklik olur. O zamana dek egemen olan kapitalistler, değişik gereksinmelerin ortaya çıkaracağı koşullara, o gereksinimleri karşılayabilecek araçlardan yoksun olmalarından dolayı kendilerini uyduramazlar ve iktidar savaşımından çekilirler. Pirenne, değişimin olduğu dört temel dönem ayırt etmektedir: 11'inci yüzyıldan sonra kent tüccarlarının ortaya çıkması; 13'üncü yüzyılda uluslararası ticaretin gelişmesi 16'ncı yüzyılda yeni endüstrinin ve sınıai kentlerinin doğuşu; ve son olarak 18'inci yüzyılda endüstri devrimi (bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Bottomore, 1966: 57; Pirenne, 1914).

James Burnham 1940'ların başında yazdığı "The Managerial Revolution" (İşletmecilik Devrimi) adlı kitabında marksist ve elitist kavramların bileşimiyle (senteziyle) dünyadaki endüstri toplumlarını denetleyecek olan yeni bir tür elite ilgili tutarlı açıklamalarda bulunmak istemiştir (Burnham, 1962). Yapıt, siyaseti toplumda egemen yerler için yapılan küçük gruplararası savaşım olarak ele aldığından elitisttir. Toplumsal değişme, bir elitin yerini diğerinin alması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan marksist bir yaklaşımla yazar, elitin iktidarının kaynağını ise, üretim araçları üzerindeki denetim yetkisi oluşturmaktadır, diyor. Böylece elit değişimi, üretim araçlarının denetiminin el değiştirmesi olarak anlaşılabilir. Elit, yazara göre, toplumsal artık (social surplus) üreten araçlara sahip olanlar ve bu artıktan daha fazla pay alanlardır. Yazarın tezi gerçekte çok karmaşık değildir: Kapitalist elitin yerine işletmeci elitin geçmesi bu "işletmecilik devrimi"nin özünü oluşturmaktadır. İktidara giden yol işletmeci elit için kapitalist elite olduğu gibi kişisel servetten değil devletin ve büyük işletmelerin denetimini elde etmeden geçmektedir (Prewitt ve Stone, 1973: 176-178).

Mosca, Pirenne ve Burnham bir çok noktalarda birbirlerinden ayrılmakla beraber ekonomik, toplumsal ve kültürel değişikliklerin sonucu olarak toplumda yeni grupların ve elitlerin oluşacağı konusunda anlaşmaktadırlar. Yazarlar, bu grupların katıldıkları etkinliklerin tüm toplum açısından yaşamsal önem kazandığında toplumsal edimlerin de çoğalacağını ve bu etkinliklerin, zamanı ve yeri geldiğinde, bir bütün olarak toplumsal yapıda ve siyasal sistemde değişiklikler yaratacaklarını öylemektedirler. Ekonomik işlevleriyle ayırt edilen toplumsal grupların ve elitlerinin

yükselişleri ve düşüşleriyle ilgilenmeleri, bu yazarların, Marx'ın sınıf kuramından etkilendiklerini göstermektedir. Bu söylediklerimiz, yazarların kişilerin elit grupları arasındaki dolaşımı savsakladıkları anlamına gelmemelidir. Fakat bu tür dolaşımı, Pareto'da olduğu gibi kişiler arasındaki yetenek ayrımlılıklarıyla değil, büyük ölçüde toplumun sınıf yapısının nitelikleriyle açıklamaya çalışmışlardır. Bu elit değişimi anlayışının ayırt edici özelliği, en azından, Batı uygarlığındaki "gerçek" gelişmeleri gözönüne alması ve genel kültür ve teknolojiadaki değişimlerin sınıf yapısı ve bunun sonucunda yeni siyasal iktidar biçimleri yarattığını onamasıdır.

Bottomore, sosyo-ekonomik güçlere ağırlık veren bu yazarların Marx'ın kuramından daha ileriye gidemediklerini belirterek, haklı olarak şunları yazmaktadır:

"Bu yazarların Marx'ı bu kadar yakinen gözönünde bulundurmalarına karşın incelemedikleri bir sorun vardır; şöyle ki, toplumda devrimci değişikliklerin nedenleri ve doğası. Bu sorun Marx'ın kullandığından -19 yüzyıl devrimleriyle olan uğraşısından daha geniş terimlerle ortaya konması gerekir. Toplumsal grupların yükselişi ve düşüşünde iki süreç gözlenebilir: İlki, yeni toplumsal katmana bağlı kişilerin kimi kez yerleşik siyasal elit üyeleriyle anlaşmalar yoluyla kerte kerte iktidar yerlerini ele geçirmeleri, ve diğeri yükselmekte olan toplumsal gruplar toplumun yerleşik yöneticilerinin yıkıcı ve sert bir biçimde karşı karşıya gelmeleridir. Siyasal çalışmaların amaçlarından birisi, olanaklar ölçüsünde toplumsal grupların bu değişik türlerdeki dolaşımlarının koşullarını ve nedenlerini bulmaktır" (Bottomore, 1966: 64-65).

Paul M. Sweezy, Wright Mills'in "İktidar Eliti"ni eleştirirken "elitist düşünce"nin zorunlu olarak kişinin toplumsal yapı sorunlarından ilgisini saptırdığını ve toplumsal olguların nedenlerini çok daha başka ve yanlış yerlerde aramaya yol açacağını söylemektedir (bkz. Sweezy, 1956). Yazar, bu söylediklerine kanıt olarak, Pareto ve ardılarının açıkça bu sakıncalı yöntemi benimsediklerini, toplumsal olayların nedenlerini elitlerin psikolojik netileklerinde aradıklarını gösteriyor. Sweezy, elitist kuramın temel düşüncelerini benimsemeyen elitist terimleri, özellikle elit terimini, alabileceklerini sanan Mills gibi yarı elitistlerin karşılığın batağına saplanacaklarını ve bundan kurtulabilmek için yaptıklarının ise onamadıkları elitist kuramın en basmakalıp düşüncelerini, belki de farkına varmadan, kullanmak gerektiğini duyduklarını belirtiyor (Sweezy, 1956: 27). Bu nedenlerden, yazar, "İktidar eliti" yerine yine eskiden olduğu gibi Marksist düşüncede "yönetici sınıf" kavramı kullanılmalıdır. diyor (Sweezy, 1956: 28) Biz bu düşünceye katılmıyoruz. Wright Mills'in 1956'da söyledikleri bizim neden yönetici sınıf kavramını bıraktığımızı ve kullanmayacağımızı çok iyi özetliyor.:

“Yönetici sınıf kavramı birçok anlamı kapsayabilen bir terimdir. ‘Sınıf’ ekonomik bir terim, ‘yönetim’ ise siyasal bir terimdir. Bu nedenle de, ‘yönetici sınıf’ deyimini bir ekonomik sınıfın siyaseten de yönettiği varsayımını içeriyor. Bu kestirme kuramsal anlayış bazan doğru, bazan da yanlış olabilir, fakat sorunlarımızı tanımlamak bakımından kullandığımız terimler için böyle basit bir kurama başvurmak istemiyoruz, biz daha açık ve tek an’lam’lı terimler kullanarak kuramları açıklıkla ortaya koymak istiyoruz. Özellikle, ‘yönetici sınıf’ terimi genel siyasal anlamı bakımından siyasal düzene ve bu düzen içinde işlevleri olanlara yeterince erkinlik tanımamakta ve silahlı kuvvetlerin siyasal düzendeki yerinden ise hiç söz etmemiş olmaktadır. Buraya kadar anlattıklarımızla okuyucu için açığa çıkmış olmalıdır ki, büyük ekonomik çıkar çevrelerinin ulusal sonuçları olan bütün kararları tek yanlı olarak aldıkları biçimdeki bu basit görüşü yeterli kabul etmeyişimiz belli olmalıdır. Bizim görüşümüzce, bu basit ‘ekonomik determinizm’in ‘siyasal determinizm’ ve ‘askeri determinizm’ ile işlenerek daha ayrıntılı bir biçime getirilmesi bu her üç alandaki yüksek derecedeki işlev sahiplerinin (ajanların) şimdi önemli ölçüde özerkliğe sahip olduğunun ve önemli kararların çoğu kez bu üçü arasında kurulan son derece girift işbirliği yolları çerçevesinde alınabildiğinin ve yürütülebildiğinin belirtilmesi gerekir. Toplumdaki üst çevreleri iktidar açısından gözönünde bulundurup tanımlarken, bu çevrelere belirleyici bir deyim olarak ‘yönetici sınıf’ yerine ‘iktidar eliti’ni yeğlememizin başlıca nedenleri bunlardır” (Mills, 1959 : 277).

Max Weber’in “ufak sayının yasaı” (the law of the small number) olarak adlandırdığı elit gerçeği yani siyasetin ufak gruplarca yukardan denetlenmesi, (Beetham, 1974:103) bizce onanması gereken bir olgudur. Marksist açıdan elit sorununa bakıldığında önemli olan devlet gücünü elinde tutan elitte (Poulantzas’ın deyimini ile bölümle (fraction) bkz. Poulantzas, 1973: 77-85) toplumdaki egemen sınıflararasındaki ilişkidir. Bu egemen sınıflarla devlet gücünü elinde tutanlar, elitler, arasında her zaman bir birlik veya bütünlük olması zorunlu değildir. Egemen sınıflarla iktidarda bulunan elitler arasındaki bağlantının kurulduğu süreçler Ralph Miliband’ın “The State in Capitalist Society” (Kapitalist Toplumda Devlet) adlı kitabının (bkz. Miliband, 1969) önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Miliband, Batı Avrupada siyasal iktidarı elinde bulunduran elitlerle egemen sınıflar arasındaki bağlantıyı kuran somut bağlarla ilgilenmektedir. Poulantzas, (1973) bunun tersine kapitalist üretim biçimi içinde (siyasal düzeyin özerk niteliğini) kuramsal olarak belirlemeye çalışmaktadır. Ona göre, egemen sınıflarla elitler (veya yazarın deyimini ile bölümler) arasındaki birlik temelini nesnel yapıların oluşturduğu bir birliktir ve ana sorun, nesnel belirlemeden başlayarak çeşitli düzeylerin göreceli özerkliği kavramını yapısal bir biçimde kurmaktır (bu konuda bkz. Laclau, 1977: 66-67). İster Miliband gibi siyasal elitlerle egemen sınıflar arasındaki bağlantıyı somut bağlarla ilgilenerek kurmaya çalışalım, ister Pau-

lantzas gibi bunu kuramsal düzeyde belirlemeye uğraşalım onanması gereken siyasal elitlerin egemen sınıftan, yönetici sınıftan farklı olduğudur. Siyasal elit olmak için yönetici sınıfta olduğu gibi sınıf bilincinin belirleyici bir etken olması gerekmez. Toplumun yapısı, yönetici sınıflarla olan ilişkileri siyasal elitlerin neler yapabileceklerini belirler. Bu siyasal elitlerin sınıfsal kökenlerinin önemsiz olduğu demek değil; fakat ikisi arasında doğrusal bir ilişkinin ve belirlemenin bulunmadığı demektir. Bu söylediklerimizi Miliband şu biçimde anlatıyor :

“İlk ivedi sorun Marksist kullanımda ‘yönetici sınıf’ kavramını ilgilendirmektedir. Bu kullanımda, ‘yönetici sınıf’ maddi ve zihinsel üretim araçlarının önemli bir bölümünü denetlemesi ve sahip-olması gerçeği nedeniyle, devlette de üstün olan veya devleti denetleyen, işleten, istediğini zorla kabul ettiren olarak nitelendirilmiştir. Fakat bu görüş sınıf iktidarının devlet iktidarına özdevinsel (otomatik) olarak çevrildiğini varsaymaktadır. Gerçekte, böyle bir otomatik çevrilme yoktur: Sınıf iktidarı ile devlet iktidarı arasındaki ilişki, çok değişik görünüşleriyle birlikte, çok önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu ilişkinin çok yakın olduğu durumlar gösterilse bile, bir dizi zor soruya yanıt vermek veya en azından araştırma yapmak gerekmektedir (Miliband, 1977: 67).

Yönetici sınıf’la devlet arasındaki ilişkileri Miliband şu biçimde sunuyor : “Devlet, Marksist deyimlerle, ‘yönetici sınıf’ yararına hareket ederken çoğu zaman onun buyruğunda hareket etmez. Devlet gerçekte bir sınıf devletidir; ‘yönetici sınıf’ın devleti. Fakat sınıf devleti olarak işleyişinde yüksek derecede özerk ve bağımsız olmak durumundadır ve gerçekte eğer sınıf devleti olarak hareket edecekse bu yüksek derecedeki bağımsızlığa ve özerkliğe sahip olması gerekir. Devlet kavramının bir ‘araç’ olarak anlaşılması bu gerçeğe uymamakta ve devletin en can alıcı niteliklerinden biri olan ‘yönetici sınıf’ ve ‘toplum’ karşısında görelî özerkliğini gizlemektedir” (Miliband, 1977: 74).

Devletin bu görelî özerkliğine örnek olarak ekonomik bakımdan egemen sınıfın veya grubun bulunmadığı toplumları verebiliriz. Bu kategoriye hemen hemen tüm Kara Afrika’sı ülkeleri girebilir. Bu toplumlarda anayasal sistemin üst basamaklarını tutanlar iktidarlarını kendi ekonomik yararları doğrultusunda kullanırlar. Buralarda yöresel burjuvazi devletle olan yakın ilişkileri dolayısıyla gelişebilir. Bu durumlarda ekonomik ve siyasal iktidar arasındaki ilişki, klasik Marksist kuramın söylediklerinin aksine, tersine çevrilmiştir. Ekonomik iktidar siyasal iktidar sahibi olmayı sağlamamakta; siyasal iktidar ekonomik bakımdan güçlü sınıfın doğmasına neden olmaktadır. Burada devlet ekonomik iktidarın kaynağını oluşturmaktadır. Devlet iktidarını ellerinde bulunduranlar, bu tür toplumlarda, ekonomik açıdan güçlü sınıfın yararını (çoğunlukla böyle güçlü bir sınıf da yoktur) değil kendi ekonomik yararlarını veya yakınlarının ve seçtikleri kişilerin yararlarını korurlar.

Bu koşullarda devlet yüksek derecede özerklik kazanmakta ve gerçekte, hemen hemen, kendi için devlet olmakta veya en azından onun iktidarını kullananların devleti olmaktadır (Miliband, 1977: 108-109.)

Çağdaş devletlerin ve devrimlerin açıklanışında ise Marksist kuram ana çizgileriyle geçerlidir. Yukardaki yazılardan açıkça ortaya çıkan ve Marx'ın kuramını doğrulayan çağdaş devrimlerin ufak elit gruplarının etkinlikleriyle açıklanamayacağıdır. Bu devrimler tüm sınıfların eylemleri sonucunda ortaya çıkar. Gerçekte toplumdaki sınıflar elitlerce yönetilmektedir; fakat elitler de toplumdan bağımsız değildir. Elitler ne devrimci ne de karşı devrimci hareketi tek başlarına oluşturabilirler. Aynı durum iktidar hiyerarşisinin kerte kerte değişmesinde de geçerlidir. Toplumdaki grupların durumlarının ve yerlerinin değişmesi sonucunda yeni elitler oluşur ve belirli bir süre sonra toplumun yöneticilerinin iktidarlardan zorla veya barışçı yollarla pay almaya çalışırlar ve herhalde de pay alırlar (Bottomore, 1966: 66).

Sonuç olarak şunu belirtmek isteriz ki, biz, elit tanımı yapılırken tanımın içersine 'grup tutarlılığı', veya 'sınıf bilinci' kavramlarının konmasına karşıyız. Grup kavramından hareketle elit tanımına örnek olarak şunu verebiliriz :

"Siyasal elit etkin bir biçimde yönetimi ellerine alan siyasette olağanüstü eylemleriyle sivrilmiş ve grup birliği (group cohesion) (x) ve bunu karşılayan esprit de corps' duygusuna sahip bir grup kişidir" (Friedrich, 1963: 333).

'Grup' veya Marksist anlamla 'sınıf bilinci'nin var olup olmadığını anlamak için ampirik araştırma yapmak gerekir. Böyle bir 'duygu'nun veya 'bilinci'n varlığı a priori onanamaz.

2. Elit Değişimi Süreci

Elit değişimi sürecini açıklayabilmek için önce elit değişiminin ne olmadığını bilmek gerekir. Elit yerlerinde bulunan kişilerin değişimi elit değişimi demek değildir. İnsanlar çeşitli nedenlerle devlet sisteminin üst basamaklarına tırmanırlar veya inerler. Hastalık, yaşlılık ve ölüm gibi doğal nedenlerle veya bürokrasilerde zorunlu emeklilik ve seçimle gelenlerin belli bir süre sonra yeniden seçilmemeleri gibi hukuki nedenlerle yeni elit adaylarına kapılar açılabilir. Örneğin 1961 Anayasasının 95'inci maddesine göre Devlet Başkanının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış kendi üyeleri arasında tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile yedi yıllık bir süre için seçildiğini ve bir kimsenin arka arkaya iki defa devlet başkanı seçilemeyeceğini öğrenmek bize elit değişimi üzerine fazla bir bilgi vermez ve bu durum elit değişimi de demek değildir.

x) 'Grup Birliği'nin' altı tarafımızdan çizilmiştir.

Kişisel değişimler yalnızca doğal ve hukuki nedenlerle de olmaz. Gönüllü çekilmeler ve elit içinde büyük ödülleri ve daha yüksek yerler için yapılan yarışmalar da kişilerin değişimini sağlayabilir. Devlet sisteminde üst yerlere çıkabilmek için yapılan uğraşlar çok çetindir ve bu yerlerde durabilmek ise çok daha zordur. Seçimlerin de kişisel değişimi gerçekleştirdiğini söylemek gerekir. Seçimler bazı kişilerin elit stütüsü elde etmelerine bazılarının ise bu statüden düşmelerine neden olurlar.

Böylece, doğal nedenler; gönüllü çekilmeler, hukuki sınırlamalar, üstünlük yarışmaları ve seçimler elit yerlerinde bulunan kişilerin değişimini açıklayabilir; ama her zaman elit değişimine neden oldukları söylenemez. Elit değişimi siyasal sistemin üst yerlerinin yalnızca değişik kişilerce değil; değişik türde kişilerce doldurulması demektir. Grup içindeki bireyler değişebilir, ama grup tutarlılığı ve onun doğurduğu "esprit de corps" sürekliliğini korur. Bazı kişilerin toplumun yönetici yerlerine yükselmeleri veya oralardan düşmeleri kendileri için veya yakınları için çok önemli olabilir. Fakat bizi bu tür dolaşım ilgilendirmiyor. Elit yerlerindeki kişilerin değişimi her zaman toplumda ortaya çıkan yeni sınıflarla, gruplarla veya yeteneklerle ilişkili olmayabilir. "Saray devrimi" (palace revolution) iktidarın bu tür aktarılması için kullanılmaktadır. Çoğunlukla kişisel tutkular veya liderler arasındaki bağlaşımlardaki değişimler saray devrimlerinin nedenlerindedir. Bizce ise elit değişiminin toplumsal değişimle bağıntılı olması gerekir. 'Coup d'etat' larda da kişilerin değişimi söz konusudur. Güney Amerika ülkelerinde veya Ordoğu'da gözlediğimiz 'darbe'lerde toplumun alt katmanlarından elit durumuna yükselme olmamakta; yalnızca ordudaki bir klikin yerine (yine aynı toplumsal katmandan) başka bir klik geçmektedir (Prewitt ve Stone, 1973: 168).

Elitlerin iktidara gelmelerinde iki ana yol vardır : (1) Kooptasyon (gelecek yöneticinin iş başında olan yönetici tarafından atanması), özümleme süreci ve elitlerin devşirilme kistaslarındaki değişikliklerle aşamalı olarak (yani kerte kerte); (2) ayaklanma, devrim ve iktidarın diğer zorla elde edilmesi çeşitlerinde olduğu gibi anı olarak (burda iktidar ansızın ve birden el değiştirmektedir). Çoğunlukla iktidarın anı olarak el değiştirmesi aşamalı olarak elit olma yolları tıkanırsa ortaya çıkar. Eğer yerleşik siyasal elit yeni toplumsal yararların liderliğini yapanları kendi içine almaz veya alamazsa, bu yeni yararların liderleri sisteme karşı elitleri oluştururlar ve meşru olmayan yollardan iktidarı ele geçirmek isteyebilirler.

Elitlerin iktidara gelmesinde nasıl iki biçim varsa; aynı zamanda iktidarın paylaşımı açısından da iki sonuç ortaya çıkmaktadır: (1) Eski ve yeni elitler iktidarı aralarında paylaşabilirler veya (2) yeni elit eskisini iktidardan uzaklaştırıp yerine geçebilir. Bu durumda iktidar tümüyle yeni elitindir.

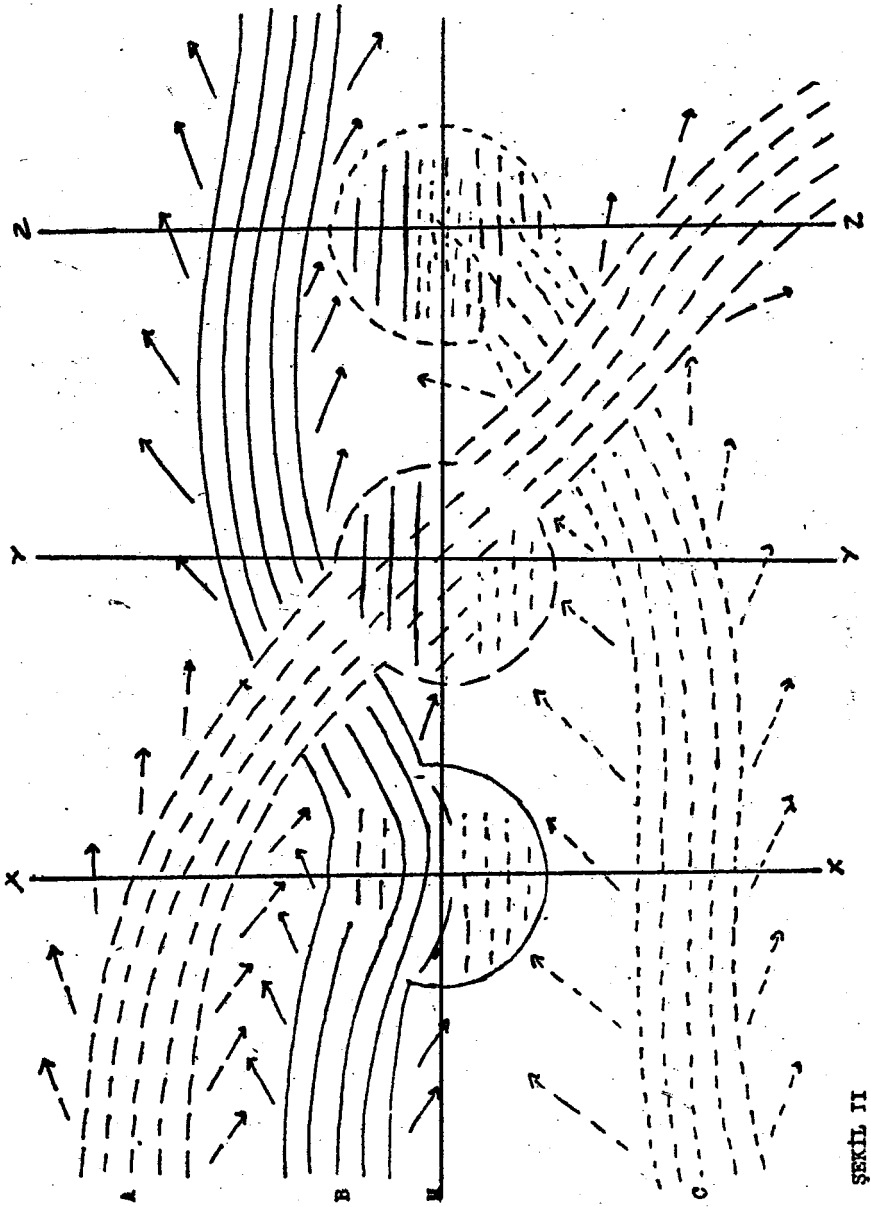
Ayrıca elitler iktidara ya (1) meşru yoldan ya da (2) meşru olmayan yoldan gelirler. Çoğunlukla iktidarın aşamalı olarak el değiştirmesi meşru yollardan olur (bkz. Tablo II).

Tablo II .

İktidarın Dağılımının Sonuçları		Yeni Elitin Giriş Biçimi	
		Aşamalı (Barışçı)	Anı (Şidetli)
Yeni Elitin eskisi nin yerine geçmesi	Yeni elite eskisi- nin iktidarı pay laşması	A	B
		C Meşru Yoldan	D Meşru olmayan yoldan
Değişimin Meşruluk Sorunu : Hukuki sınırlar içinde mi değil mi?			

Bu tablo Prewitt ve Stone'nun tablolarının değiştirilmiş biçimidir. (bkz. Prewitt ve Stone, 1973 : 165).

Elit değişimini Şekil II (bkz., Şekil II) ile de açıklayabiliriz. Bu şekildeki M çizgisinin meşruluk çizgisi olduğunu, A ile B'nin siyasal sistem içinde iktidar değişikliğine inanan partiler olduğunu ve C'nin de sisteme kökten karşı parti veya örgüt olduğunu varsayalım. Şekildeki daireler siyasal iktidarı simgelemektedir. X zamanında B partisi iktidardadır ve o günkü siyasal elittir. A ve C partileri veya örgütleri ise potansiyel siyasal elit olma durumundadır. Belirli bir anda siyasal iktidarı hukuken ve eylemli olarak kullanan "yerleşik" siyasal elitin yanı başında, böyle bir duruma çeşitli nedenlerden gelememiş siyasal elit grupları bulunabilir. Bu tür elitler siyasal iktidara katılma, siyasal karar almaya etki yönünden önemli bir etkinlik göstermemiş veya gösterememiş olabilirler. Yalnız bu onların hiçbir etkide bulunmadıkları anlamına gelmez. Siyasal iktidarda bulunan elit grubu bu diğer elit gruplarını gözönünde bulundurmamak zorundadır. Ancak; siyasal, toplumsal ekonomik ve kültürel yapıdaki değişiklikler sönük kalmış gibi görünen bu elit gruplarına bir süre sonra canlılık kazandırabilir ve siyasal iktidara anı veya aşamalı olarak katılabilirler. Özellikle seçim ve devrim öncesi koşullar böyledir. Bu tür elitlere biz "potansiyel elit" diyoruz (Daver, 1965: 520). A ve C partilerinin veya örgütlerinin potansiyel elit oldukları X zamanı için söylenebilir. Daha varlıkları veya etkileri duyulmayan ve sezinlenemeyen bu siyasal elit grupları, bir süre sonra, canlılık kazanacak ve hukuken ya da eylemli olarak iktidarı ele geçirmeye çalışacaklardır.

ŞEKİL II

Y zamanında seçim olduğunu düşünelim; bu durumda A partisi seçimi kazansın. Artık A partisinin üst düzeydeki yöneticileri ve onların seçtiği kişiler siyasal elit olmuşlardır. Siyasal iktidarı artık bu kişiler kullanacaklardır. Yalnız A partisi iktidar olurken bir takım üyelerini kaybedebilir; buna karşılık B'den belki de sisteme karşı olan C partisi veya örgütünden üyeler kazanabilir. Bu durum şekilde oklarla gösterilmiştir. B ve C, Y zamanında potansiyel elitlerdir.

Son durumumuz, Z zamanında meşru olmayan örgütün veya partinin iktidarı şiddetle, zora başvurarak elde ettiğini düşünürsek, siyasal sistemin meşruluk anlayışı tümtüyle değişir. C partisi veya örgütü bu durumda siyasal elittir. A ve B partileri ise yeni meşruluk anlayışı içinde meşru olmayan örgütler olurlar. Meşruluk kavramı ile siyasal bilimde önemli bir yer tutan oydaşma (consensus) kavramı arasında yakın bir ilişki vardır. Oydaşma, toplumun siyasal sistemi üzerinde anlaşmayı gösteren bir kavramdır. Eğer toplumsal yapıda ve toplumsal güçler dengesinde önemli bir değişme olması halinde yerleşmiş meşruluk anlayışına alternatif olabilecek yeni bir meşruluk anlayışını da beraberinde getirir ve bu yeni meşruluk anlayışı toplumda yaygınlaşırsa ve bu bölünme barışsal yollardan çözümlenemezse bir devrim ortamının varlığından söz edilebilir (Kapani, 1978: 65). İşte ancak bu koşullarda, örneğimizde meşru olmayan C partisi veya örgütü iktidarı zora başvurarak elde edebilir. Bu durumda bile iktidarı devrim yoluyla alan parti veya örgüt sistem dışına ittiği partilerin bazı kişilerini yine aynı yerlerinde bırakır. Bunun nedeni, devrimi yapan kişilerin sistemi işletecek uzman görevlilere gereksinme duymasıdır. Fakat yerlerinde bırakılan veya sistemin dışına itilen partilerden ya da örgütlerden alınan kişiler devrimin getirdiği yeni meşruluk anlayışına (ideoloji) uygun davranmak zorundadırlar. Bu durum şeklimizde A ve B partilerinin işaretlerinin iktidar dairesinin içine yerleştirilerek gösterilmek istenmiştir.

Siyasal elitler, William Zartman'ın belirttiği gibi, şu üç şeyi yaparlar: Durumlarını korurlar, yeni elitlerin hazırlarlar ve yeni koşulların doğmasına neden olurlar (Zartman, 1974: 487). Elitler yerlerine geçmeleri için yetiştirdikleri potansiyel elitleri pürüzsüzce devşirmek isterler. Bazen bunda başarılı da olurlar. Bazen de yarattıkları koşullar devşirmek istedikleri elitlerin niteliklerinden farklı nitelikler istediğinden başarılı olamayabilirler. Bu durumda yaratılan yeni koşullara uygun niteliklere sahip olanlara yerleşik elit ve onun devşirmek istedikleri arasında kaçınılmaz bir yarışma ortaya çıkar. Bu yarışma ki bazen zora ve şiddete dayanabilir, kimin galip çıkacağı çeşitli toplumsal koşullara bağlıdır.

Zartman (1980: 94) toplumu oluşturan grupların doğası değişince üç şeyin olacağını söylemektedir. Görevdeki koalisyon yeni grupları emebilir (absorption) ve böylece koalisyonun doğası da yavaş yavaş değişir. Değişikliğin ne zaman oldu-

ğunu anlamak güç de olsa, yine temel değişimin olduğu belirli bir tarih vardır. Yani, belirli bir tarihte yeni bir elitin geldiğini söyleyebiliriz. Veya koalisyon oluşturan gruplardan bir bölümü dışardakilerle birleşip yeni bir koalisyon oluşturup halihazırdaki koalisyonun yerine geçebilir. Veya, son olarak, toplumda yükselen yeni gruplar kendilerini destekleyenleri kendilerinden soğutmadan halihazırdaki koalisyona giremeyeceklerinden, görevdeki elit iktidar tabanını kaybedince onun yerine yeni bir koalisyon olarak iktidarı elde edebilirler.

Zartman elit değişikliğinin üç nedenle oluşabileceğini yazmaktadır :

“Değişiklik toplumun sosyo-ekonomik oluşumundaki değişikliğinin basit demografik nedenlerinden olabilir. Değişiklik olabilir; çünkü görevdeki elit ya yönetici sınıf olarak kendi yönetsel sorunlarıyla uğraşarak kendi içinde büyüdüğünden (ingrown) veya kendi özgün istemlerini ve sonuçlarını ele almada açıkça güçsüz olduğundan; toplumun sürekli sorunlarına yanıt verme niteliğini yitirir. Veya elit değişikliği yine olur, çünkü sorunların doğası değişmiştir” (Zartman, 1980: 94-95).

Bu son durumda, toplumdaki sorunların doğasal değişmelerine karşın siyasal elit ayrıntularla uğraşmaktadır. Sonunda halk temel sorun dururken ayrıntıyla uğraşan elitlerden sıkılır ve bu sorunları çözmek isteyen yeni koalisyonlar aramaya başlar. Bu sözünü ettiğimiz elit değişiminde sorunlar olduğu gibi kalmamakta, değişmektedir. Bu değişen sorunlara ise siyasal elitler bir yanıt getirememektedir.

Zartman sorunlarla ilgili yeniden bağlaşıklığa girme nedenleriyle elitlerin biraraya gelmesi konusunda da şunları yazıyor :

“Böylece, sorunlarla ilgili yeniden bağlaşıklığa girme nedeniyle elitlerin biraraya gelmesi düzenli ve evrensel bir olgu olmasına karşın, herhangi belirli bir yönetimde (polity) siyasal karar alma sürecine yansımaları değişebilir. Temel bir sorunun belirli bir zamanda kesin olarak ve uygun bir biçimde ele alınışına bakmaksızın, sorunlar değişecek ve daha sonra yeni elitler iktidara gelecektir. Fakat elitlerin bu değişimi çok farklı yollardan oluşacaktır. Eğer sorun (veya sorunların demeti) uygun bir biçimde ele alınıp çözümlenemezse, gelecek sorunların ve elitlerin olgunlaşmasını önleyecek şekilde askıda kalacak ve neticede siyasal sistemin etkin olarak işleyişi bozulabilecektir. IV. Fransız Cumhuriyeti'nin sömürge sorununu ve Kral Faruk'un Mısır'ının bağımsızlık sorununu ele almalarındaki yeteneksizliği, sistemin çöküşüne ve acıklı elit değişikliklerine örnek sağlamaktadır.”

“Fakat blokağ (x) ve biraraya gelme yalnızca devrim gibi katalitik (xx) etkilerin nedenleri değildir. Bunlar elit dolaşımının işleyişi ne olursa olsun az

(x) Blokaj Fransızca “blocage” kelimesinden dilimize girmiştir. Fransızca “bloquer” fiili, çeşitli anlamları arasında durdurmak, tutmak, bir şeyin alınmasını, kullanılmasını geçici olarak engellemek ve bekletmek anlamını da taşımaktadır. Blokaj sözüğü, dolayısıyla, bir şeyin alınmasını ve kullanılmasını geçici olarak engelleme ve bekletme demektir. Dilimizde bu sözcüğün karşılığı olarak bekletim önerilmektedir (Sinanoğlu, Saraç ve Özdemir, 1972: 20).

(xx) Katalitik Yunanca bir sözcük olup katalizle ilgili, kataliz niteliğinde olan anlamına gelmektedir. Kataliz, kimi cisimlerin kendileri hiçbir değişmeye uğramadan, başka cisimlerin bileşimlerine yaptıkları etki anlamına gelen ve kimyada kullanılan bir terimdir.

veya çok yoğunlukta etkindir. Eğer sorunlarla ilgili yeni bağlaşıklıklar ve siyasetin çıktıları kurumsal mevkilere ulaşamayan yeni bir elit isteklileri dalgasını ortaya çıkarırsa, devrimci koşullar oluşuyor demektir. Fakat en açık ve geçirimli (permeable) sistemler bile sorunların, uygulanan siyasetlerin devri etkileri sonucunda elitlerinin bileşimi önemli değişikliklerden geçer. Seçimler, ücretle yeni kişiler tutmak, kurumsal değişiklik, partinin bölünmesi veya ele geçirilmesi, hukuksal sınırlandırmalarda değişiklikler ve eğitim programlarındaki değişikliklerin hepsi darbeler, savaşlar ve devrimler (bu sonuncusunun etkisinin daha acıklı olabilmesine karşın) gibi önemli elit değişikliklerini ortaya çıkarırlar. Gerçekten devrimler blokaj öyküsüdür; fakat tüm siyasal değişme - ve tüm siyaset değişmedir- (iktidara) (x) ulaşabilme ve (iktidardakilerin) içine alabilme stratejileri konusudur" (Zartman, 1980: 95).

Üçüncü Dünya ülkelerinde bağımsızlık, sömürge rejimine muhalefet nedeniyle biraraya gelmiş yeni gruplarca kazanılmıştır. Ve bu gruplar iktidarı elde edince sorunlarda değiştiğinden toplumda oluşan yeni gruplarca durumları tehdit edilmeye başlanır. Bu yeni elit grupları, toplumda oluşan yeni sorunlara yanıt vermek amacıyla ortaya çıkarlar.

Ulusal protesto çeşitli siyasal evrelerden geçer. Eğer, kişinin sömürgeci batılılara benzemeye çalışmaları eşit işlem görmelerine yetmiyorsa, bu kişiler toplumdaki reformcu gruplarla birleşirler. Ülkelerinde yaşayan herkes için yasa önünde eşitlik sağlamaya çalışırlar. Bu eşitlik gerçekte herkesten çok kendileri içindir. Bu bir avuç Batılı eğitimden geçmiş kişiler istemlerini yine batıdan öğrendikleri düşüncelerle süsleyerek sunarlar. Eğer, batılı elit çabalarının eşitliği sağlamada başarılı olmadığını görürse kendi kimliğini bulmak ve iktidar sağlamak için kütleye döner ve ulusçu hareketi başlatır. Bundan böyle ulusçu hareket hiçbir biçimde sömürgeci sistemin meşruluğunu tanımaz ve kendi siyasal sistemini kurmaya çalışır. Fakat batılı liderler kitle hareketi yaratırlarken yenilik anlayışlarını geleneksel liderleri de yanlarına çekebilmek için yumuşatmak zorunda kalırlar. Bunun nedeni ise, geleneksel liderlerle ortak yanlarının yenilik olmayıp ulusçuluk olmasıdır. Tüm sorunlar ve gruplar tek bir ulusal istem, bağımsızlık bayrağı, altında toplanır. İktidara ulaşmak için ikna yoluna hem de şiddete başvurulabilir. Üçüncü Dünya ülkelerinde bir çoğunda bağımsızlık bu aşamada kazanılmıştır. Eğer bu aşamada da iktidara gelinemezse başvurulabilecek tek bir yol vardır o da "zor" yoludur. Burada kitle yalnız bir araç olarak kullanılamaz. Kitle kendi liderini çıkardığı gibi kendi istemlerini de kendi saptar. Bu ise devrimci gücün doğması demektir. Bağımsızlık artık yeterli görülmez, toplumsal değişme de istenir.

(x) Tarafımızdan eklenmiştir.

Ulusçu hareketin hangi biçiminin başarı kazandığı bağımsızlık elde edildikten sonra kurulacak siyasal örgütün biçimi açısından önemlidir. Eğer reform grubu başarı kazanırsa patron-partilerin bulunduğu yarışmacı ve çoğulcu bir siyasal sistem ortaya çıkar. Eğer ulusçu hareketler başarı kazanırsa bağımsızlıktan sonra kurulacak siyasal sistem vesayetçi tek parti rejimidir. Yok eğer devrimci güçler bağımsızlığı kazanırlarsa bu durumda totaliter tek parti sistemleri doğar (x).

Totaliter tek parti sistemini vesayetçi tek parti sisteminden ayırmak gerekir. Tek parti sistemi toplumdaki kesin ikileşmeden doğduğuna göre, tek parti sisteminin kuruluşundan önceki toplumsal bölünme ne denli derin ve çatışma ne denli şiddetli ise, tek parti sisteminin de o derece güçlü ve istikrarlı olacağı sonucuna varılabilir. Siyasal iktidara uzun ve çetin bir savaşımdan geçmeden gelen tek partiler çoğunlukla güçsüz ve istikrarsız rejimler yaratırlar. Huntington'un (1970: 12) devrimci tek parti sistemi dediği, bizim ise totaliter tek parti sistemi dediğimiz rejimler çok az gelişmiş toplumlarda ortaya çıkmazlar; çünkü bu toplumlarda tüm örgütler çok güçsüzdür. Totaliter tek parti sistemleri toplumsal ikileşmenin güçlü olduğu toplumlarda ortaya çıkar. Bu sistemlerde parti belirli bir toplumsal gücü temsil ederek diğer toplumsal güçleri tekeli altına almak ister. Totaliter tek parti sistemlerinde elitler yenik toplumsal gücü yoketmeye ya da özümleyerek yandaşları arasına katmak isterler. Tüm amaç toplumsal ikileşmeyi ortadan kaldırmaktır. Vesayetçi tek parti sistemlerinde ise, elitler toplumsal ikileşmeyi baştan onarlar. Bu tür rejimlerde elitler kendi siyasal güçlerini mobilize ederek kendilerine destek bulurlar Aynı anda da egemenlikleri altına aldıkları toplumsal gücün siyasal etkinliklerini kısıtlarlar. Böylece, parti bu tür rejimlerde tekel durumunu totaliter partilerin yaptığı gibi toplumsal ikileşmeyi ortadan kaldırmaya çalışarak değil, siyasal katılmanın alanını kısıtlayarak sağlar (xx).

İster vesayetçi tek parti sistemi isterse devrimci tek parti sistemi olsun devrimi gerçekleştiren elitler endüstrileşmenin gelişmesiyle birlikte yerlerini bürokrat ve teknokratlardan oluşan yeni bir elite bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Kautsky'

(x) Zartman'ın bu konuda yaptığı açıklamalar için bkz. (Zartman, 1980: 97). Zartman bizim totaliter tek parti sistemi dediğimiz sisteme partinin bulunmadığı teknokratik sistem adını veriyor. Yazara göre, bu son duruma Ortadoğu ülkelerinde çok sık rastlanmamaktadır.

(xx) Huntington (1970: 12-17) bizim totaliter tek parti sistemine devrimci tek parti, vesayetçi tek parti sistemine de kısıtlayıcı tek parti sistemi demektedir.

nın (1969: 441) söylediği gibi endüstriyel ekonomi hem daha değişik bir lider kadrosu gerektirmekte hem de bu kadroyu yaratmaktadır. Böylece endüstrinin gelişmesiyle birlikte ekonomiyi yönetebilecek daha değişik nitelikte siyasal elitlerin ortaya çıkacağını ve elit değişiminin olacağını söyleyebiliriz.

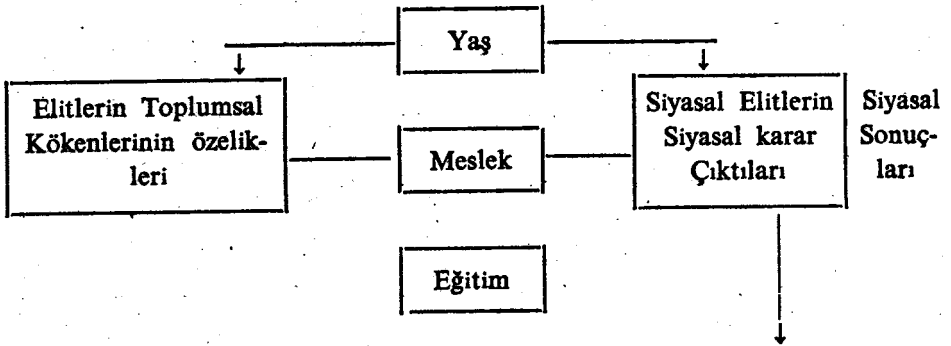
3. Karşılaştırmalı Siyasal Elit Değişimi Çalışmaları İçin Yeni bir Yaklaşım Önerisi

Herhangi yol gösterici bir plan olmadan elitler üzerine veri toplamak yeterli değildir. Böyle bir plan olmazsa harcanan emek çoğu kez boşa gitmiş demektir. Bu söylediğimiz yalnız elit çalışmaları için değil, siyasal bilimin diğer konuları için de geçerlidir. Toplumbilimcileri toplumsal olgular arasındaki ilişkiler üzerine kuramlar kurabilmek için bu tür çerçevelere gereksinimleri vardır. Bu sorunu daha genelde ortaya koymak istersek her insanın bilgilerini örgütleyip bir bütünlüğe oturtabilmesi için de bir dizi planlar yapmaları gerektiğini söyleyebiliriz. Çağdaş siyasal bilimde de siyasal elit çalışmaları için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir (Welsh, 1979: 22-46). Biz burada tüm bu yaklaşımları anlatmak yerine, bu yaklaşımlardan yararlanarak geliştirmeye çalıştığımız yaklaşımı anlatmaya çalışacağız. Kuşkusuz bizim geliştirmeye çalıştığımız yaklaşım tüm diğer çağdaş yaklaşımlardan esinlenmektedir.

Şekil III. de özetlemeye çalıştığımız karşılaştırmalı elit çalışmaları için kategorilerin ana amacı siyasal elit niteliklerinin (elitlerin toplumsal kökenlerinin) toplumdaki siyasal sonuçlara (outcomes) etkilerinin neler olduğunu anlamaktır.

Bu yaklaşımda siyasal elitlerin toplumsal kökenlerinin özellikleri üçe ayrılarak incelenmektedir : Yaş, meslek ve eğitim. Elitlerin toplumsal köken özelliklerinin yalnızca bu üç boyuttan oluştuğu sanılmamalıdır. Örneğin, bazı tarihsel olaylara katılmak bir dizi ülke açısından çok önemli olabilir. Ne yazık ki, bu tür verileri karşılaştırmalarda kullanma olanağımız yoktur. Bunun dışında yeni bir örnek vermek gerekirse, elitlerin demografik nitelikleri başlığı altında şunları araştırabiliriz : Yaş, doğduğu yıl, etnik köken, çocukluğunu geçirdiği yerin özellikleri, ailesinin toplumsal kökeni, edindiği eğitim ve öğretim vs. Fakat gerçekçi olmak gerektiğinde yapılan araştırmalarda çoğunlukla bu niteliklerden yalnızca yaş ve eğitim durumu üzerine bilgi bulabilmekteyiz. Bu nedenle karşılaştırma yaparken Quandt'ın çok yerinde olarak belirttiği gibi, "ancak bu az bulunur, ve belki de daha ilginç, değişkenler üzerine yoğunlaşan daha başka araştırmalar yapılmadığı sürece, siyasal liderlerin toplumsal kökerlerinin kapsayıcı çözümlenmeleri yaş, meslek ve eğitimle sınırlı kalmak zorundadır" (Quandt, 1970: 182).

ŞEKİL III

Karşılaştırmalı Elit Çalışmaları

İçin Kategoriler

Sistemin Nitelikleri

- 1) Ekonomik gelişme düzeyi ve hızı
- 2) Nüfusun demografik ve toplumsal yapısı
- 3) Siyasal katılımın doğası ve kapsamı
- 4) Anayasal sistem içinde otorite yapısı
- 5) Elitlerin içinde hareket ettikleri toplumun bağımsızlığının derecesi (veya dış güçlerden etkilenmeleri)

Şunu gecikmeden belirtmekte yarar var: toplumsal kökenle ilgili karşılaştırmalı araştırmalarımızı yaş, eğitim ve meslekle sınırlı olarak yapsak da tüm sorunlarımız çözümlenmiş olmamaktadır. Bu üç değişkeni karşılaştırmalı araştırmalarda kullanırken bir çok şeyi gözönüne almak durumundayız. Örneğin elitlerin yaş durumları her araştırmada değişik biçimlerde verilmektedir. Bazı araştırmacılar elitleri beşer yıllık yaş gruplarına ayırıp bu verileri yapıtlarında aktarırlarken, diğer yazarlar ise ortalama yaşı vermektedir. Bizim dileğimiz gelecekte yapılacak çalışmaların yaşla ilgili diğer ölçütleri kullansalar da kesinlikle ortalama yaşı da vermeleridir. Eğer böyle yapılırsa karşılaştırmalar daha kolaylıkla yapılabilecek, veriler tüm siyasal sistemlerde uygulanabilecek ve yorumlanabilecektir. En güvenilir bilgiler yaşla ilgili olanlar olmakla birlikte, kuramsal açıdan en az ilgi çekenidir. Bununla birlikte yaş değişkeni siyasal kuşakları göstermesi ve bu yolla siyasette değişik deneyimleri anlatması nedeniyle önemlidir.

Eğitim ve meslek ise çoğunlukla çok daha önemli kabul edilmektedir. Çünkü eğitim ve mesleğin kişinin siyasal toplumsallaşmasında önemli bir rolü olduğu dü-

şünülmektedir. Eğitim karşılaştırmalarda yaştan çok daha güç kullanılabilen bir değişkendir. Veriler, arasıra, liderin kaç yıl eğitimden geçtiği biçiminde verildiği gibi, çok kez de çeşitli eğitim düzeylerine ulaşabilenlerin yüzdeleri araştırmalarla aktarılmaktadır. Eğitimle ilgili sorunlar her siyasi sistemde eğitim kurumlarının değişik olmasından ve her değişik eğitim sisteminde kullanılan terminolojinin farklı olmasından doğmaktadır. Karşılaştırmalı araştırmalarda en uygun kategoriler, bizce, ilk öğrenim, orta öğrenim ve üniversite öğrenimidir. Yabancı ülkelerde yapılan öğrenim ve bilinen yabancı dil az gelişmiş ülkeler açısından çok önem taşımaya karşın bir çok az gelişmiş ülke ile ilgili yeterli veri bulunmadığından kullanılması zorlaşmaktadır.

Meslekle ilgili yöntemsel sorunları çözmek en güç olanıdır. Herşeyden önce meslekler çeşitli yazarlarca çeşitli biçimlerde ve çeşitli sınıflandırmalara bağımlı tutularak gösterilmektedir. Ayrıca her mesleğin her siyasi sistemle değişik saygınlık ve etkinlik durumu vardır. Özellikle az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkelerde meslekler arasındaki saygınlık dereceleri çok farklıdır. Karşılaştırma yapılırken mesleklerin çeşitli ülkelerdeki saygınlık durumlarını gözönüne almak gerekir. Yalnız meslekler arasındaki bu saygınlık farklılığı gün geçtikçe azalmaktadır. Çeşitli kültürlerde meslekler saygınlık açısından birbirlerine benzemeye başlamışlardır.

Bugünkü durumda siyasi elitlerin meslekleriyle ilgili varolan veriler incelendiğinde karşılaştırmalı çalışmalar için şu kategorileri kullanabiliriz : Bürokrasi (sivil idare, askerlik ve eğitim), serbest meslekler (hukuk, doktorluk, dişçilik, eczacılık, veterinerlik, mühendislik ve gazetecilik) ve girişimcilik (ticaret, tarım ve bankacılık). Bu üçlü sınıflandırmaya girmeyen işçilerle din adamları meslek grupları kalmaktadır. Bunları da ayrıca göstermekte yarar ummaktayız. Yukarıda sayılanlardan başka meslekler de düşünülebilirse de, bunlar ya üçlü sınıflandırmamızın içine girebilirler ya da siyasi elitler içinde o denli az karşılaşılmaktadır ki makro karşılaştırmalarda önem taşımayacaklarından gözönünde tutulmayabilirler.

Siyasal elit çalışmalarında, yukarıda söylenenlerden de anlaşılacağı gibi, en önemli konulardan birisi kullanılacak kategorileri standartize etmek ve bu standartların tüm siyasi bilimcilerce kullanılmasıdır. Eğer bu gerçekleştirilemezse karşılaştırmalı çalışmalar yapmak bugünkü gibi gelecekte de güç olacaktır. Birtakım ölçütleri hataları olsa da kabul etmenin zamanı gelmiştir.

Siyasal elitlerin karar çıktıklarında odak noktası siyasi elitlerce verilen direktiflerin incelenmesidir. Siyasal elitlerin bireysel değer yargıları ve belirli bir sorun karşısındaki tutumları kolektif olarak alınan siyasi kararlardan farklı olabilir. Kişisel değer yargılarının ve belirli sorunlar karşısındaki tutumların kolektif kararları ne derece etkilediğini incelemek herhalde çok ilginç olacaktır. Eğer kolektif kararlara bireysel tutumlar ve değer yargıları arasında farklılıklar varsa bu farklılıkların nedenlerini de araştırmak gerekir. Bu farklılıklar siyasi elit içinde bazı

kişilerin daha etkin olmalarından doğabileceği gibi, grup ilişkisinin dinamiğinin bireysel tutumları değiştirmesinden de ileri gelebilir. Kollektif kararların çevresel etmenlerden de etkilendiği unutulmamalıdır. Herzaman çevresel etmenler siyasal kararlara belirli sınırlamalar getirmektedir. Dilimizde çok kullanılan "evdeki hesap çarşıya uymaz" atasözü bu durumu çok güzel bir biçimde açıklamaktadır. Gerçekten de, yapacağımız iş için hazırladığımız tasarı, uygulamada düşündüğümüz gibi gerçekleştirilemez. Bu nedenden alınacak siyasal kararların eğer uygulama şansı olacaksa çevrenin etkileri ve sınırlamaları gözönünde tutulmalıdır.

Elitlerin kişisel nitelikleriyle grup davranışları arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli etmen içinde buldukları çevresel koşullardır. Welsh çevresel etmenleri şu başlıklar altına topluyor (Welsh, 1979: 45): (1) Toplumun ekonomik gelişme düzeyi ve hızı, (2) Nüfusun demografik ve siyasal yapısı, (3) Siyasal katılımın doğası ve kapsamı, (4) Anayasal sistem içerisinde otorite yapısı, (5) Toplumun dış güçlerden bağımsız davranabilme derecesi. Şüphesiz sistemin diğer önemli nitelikleri de vardır ve bunlar da sıralanabilir. Önemli olan nokta siyasal elitlerin karar alma süreçlerinin bir boşlukta olmadığına bilinmesidir. Bu nedenden elitlerin davranışlarını tam anlamıyla anlamak istersek, bu davranışların sayısız toplumsal ekonomik ve kültürel koşullar içinde gerçekleştiğini de unutmamak gerekmektedir.

Elitlerin siyasal karar çıktıklarıyla bu kararların siyasal sonuçlarını birbirinden ayırmak özellikle az gelişmiş ülkeler açısından çok önemlidir. Hemen her toplumda alınan kararlarla uygulama arasında farklılıklar bulunmaktadır (Welsh, 1979 45). Gerçekte de önemli olan belirli bir siyasal kararın, örneğin yasanın taşıdığı hükümden çok, o hükmün nasıl uygulanmakta olduğudur. Siyasal bilimci için önemli bir nokta da, içinde yaşamakta olduğu evreni iyi tanımak ve siyasal kararlarla toplum yaşamı arasındaki gerçek ilişkileri görmektir. Bazı toplumlarda gerçekte olan durumla siyasal elitlerin kararları arasında büyük bir uyum vardır. Genellikle bu toplumlar gelişmiş toplumlardır. Diğer bir takım toplumlarda -ki çoğunluğu az gelişmiş ülkelerdir- ise resmi kararların içeriğiyle gerçek kamu siyasasının içeriği arasında daha az bir ilişki bulunmaktadır. Bu fark hükümetin kararlarının uygulanmadaki başarısızlığından doğabileceği gibi, toplumdan gelen tepkiler nedeniyle de olabilir. Alınan kararların uygulanacak kişilere yeter derecede iletilememesi veya uygulanma yeteneği olmayan kararların alınması da siyasal karar/siyasal sonuç arasında farklılığa neden olabilir.

Yukardaki yaklaşımın toplayacağımız bilgileri belirli bir plân içinde örgütlememizde ve siyasal elitlerin nitelikleriyle içinde yaşadıkları toplumsal ve siyasal çevreyle ilişkiler kurmamızda bize yardımcı olacağını söyleyebiliriz. Şurası da unutulmamalıdır ki, her çerçeve gerçeği basitleştirmektedir. Bu nedenden tüm yaklaşımların soyut olduklarını söyleyebiliriz. Araştırma yapılırken önemli olan gerektiğinde çerçevenin değiştirilebilmesidir. Çerçeveler gerçek yaşamı açıklamak için kurulur, gerçekleri hasıraltı etmek için değil.

BİBLİYOGRAFYA

- Aron, Raymond (1973) *Sınıf Mücadelesi, Sanayi Cemiyeti Üzerine Yeni Derler*. (Çev. Erol Güngör). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aron, Raymond (1950) "Social Structure and the Ruling Class". *British Journal of Sociology* I (March): 1-16 ve (June): 126-143.
- Bachrach, P. ve M. Baratz (1962) "Two Faces of Power". *American Political Science Review* LVI: 947-952.
- Barton, Allen H. et al. (1973) *Opinion-Making Elites in Yugoslavia*. New York: Praeger.
- Beck, Carl et al. (1975) *Political Science Thesaurus*. Washington: American Political Science Association.
- Bottomore, Tom (1966) *Elites and Society*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Burnham, James (1943) *The Managerial Revolution*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Dahl, Robert A. (1961) *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.
- Daver, Bülent (1972) *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Daver Bülent (1969) *Çağdaş Siyasal Doktrinler*. Ankara: Doğan Yayınları.
- Daver, Bülent (1965) "Az gelişmiş Ülkelerde Siyasi Elit". *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 2 (Haziran): 517-535.
- Friedrich, Carl J. (1963) *Man and His Government: An Empirical Theory of Politics*. New York: McGraw-hill
- Friedrich, Carl J. (1937) *Constitutional Government and Politics*. New York: Harper.
- Hermassi, Elbaki (1975) *Etat at Société au Maghreb*. Paris: Editions Anthropos.
- Hunter, Floyd (1959) *Top Leadership*. U.S.A. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Huntington, Samuel P. (1970) "Social and Institutional Dynamics of One-Party Systems", s. 3-47, *Authoritarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-Party Systems*, Der: Samuel P. Huntington ve Clement H. Moore. New York: Basic Books.
- Kadushin, Charles (1968) "Power, Influence, and Social Circles: A New Methodology for Studying Opinion-Makers", *American Sociological Review* 33 (October): 685-699.
- Keller, Suzanne (1953) "Elites", s. 26-29, *International Encyclopedia of the Social Sciences* 5. New York: Macmillan and Free Press.
- Keller, Suzanne (1963) *Beyond the Ruling Class: Strategic Elites in Modern Society*. New York: Random House.
- Laswell, Harold D. et al. (1965) *World Revolutionary Elites: Studies in Coercive Ideological Movements*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.

- Laclau, Ernesto (1977) *Politics and Ideology in Marxist Theory*. London; NLB.
- Lenczowski, George (1975) "Some Reflections on the Study of Elites", s. 1-15, *Political Elites in the Middle East*, Der: George Lenczowski, Washington: American Enterprise Institute for Public Policy Research.
- Meisel, James H.(1964) "Pareto and Mosca", s. 1-44 ve "Power, Source and Power Flow", s. 165-170, *Pareto and Mosca*, Der: James H. Meisel, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Meisel, James H. (1958) *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and the Elite*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Michels, Robert (1958) *Political Parties*. New York: Dover Publications, Inc.
- Miliband, Ralph (1977) *Marxism and Politics*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Miliband, Ralph (1973) "The Problem of the Capitalist State: Reply to Nicos Poulantzas", s. 253-262, *Ideology in Social Science Readings in Critical Social Theory*, Der: Robin Blackburn. Suffolk: Fontana/Collins.
- Miliband, Ralph (1969) *The State in Capitalist Society*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Mills, C. Wright (1959) *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Mills, C. Wright (1974) *İktidar Seçkinleri*. (çev. Ünsal Oskay) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Mosca, Gaetano(1939)*The Ruling Class*. (çev. Hannah D.Kahn) New York: McGraw-Hill Book.
- Özbudun, Ergun (1977) *Siyasal Partiler*. Ankara: A. Ü. Hukuk Fakültesi Yayını.
- Pareto, Vilfredo (1968) *The Rise and Fall of the Elites*. New York: Bedminister Press.
- Pareto, Vilfredo (1934) *The Mind and Society* (4 vols). London: Jonathan Cape.
- Parry, Geraint (1969) *Political Elites*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- Pirenne, Henri (1914) "Les Périodes de l'histoire Sociale du Capitalisme", *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique mai*. İngilizce Çevirisi için bakınız., *American Historical Review*, April 1914
- Poulantzas, Nicos (1973) *Political Power and Social Classes*. (çev. Timothy O'Hagan) London: NLB.
- Prewitt, Kenneth ve Alan Stone (1973) *The Ruling Elites: Elite Theory, Power and American Democracy*. New York: Harper and Row.
- Putnam, Robert D. (1976) *The Comparative Study of Political Elites*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Quandt, William B. (1970) "The Comparative Study of Political Elites" *Sage Professional Papers in Comparative Politics*. Beverly Hills.: Sage.
- Rejai, Mostafa (1969) "Toward the Comparative Study of Political Decision-Makers". *Comparative Political Studies* 2 (October): 349-360.
- Rustow, Dankwart A. (1966) "The Study of Elites: Who's Who, When, and How". *World Politics* 28 (July): 690-717.

- Sartori, Giovanni (1978) "Anti-Elitism Revisited". *Government and Opposition* 13 (Winter): 58-80.
- Schumpeter, Joseph A. (1954) *History of Economic Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Schumpeter, Joseph A. (1950) *Capitalism, Socialism, and Democracy*. London: George Allen and Unwin.
- Sinanoğlu, Samim et al. (1972) *Batılı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi I ve II* (1978). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Stone, Russel A. (1980) "The Impact of Elites and Their Future Study". s. 196-218, *Elites in the Middle East*. Der: I. William Zartman. New York: Praeger.
- Sweezy, Paul M. (1946) "Power Elite or Ruling Class". Reprinted from *Monthly Review*.
- Welsh, William A. (1979) *Leaders and Elites*. New York : Holt, Rinehart and Winston.
- Zartman, William (1980) "Toward a Theory of Elite Circulation". s. 84-114, *Elites in the Middle East*. Der I William Zartman, New York. Praeger.
- Zartman, William (1979) "The Study of Elite Circulation". *Comparative Politics* 6 (April) : 465-488.
- Zannoni Paolo (1978) "The Concept of Elite". *European Journal of Political Research* 6 (March) : 1-30.